

Hanna-Leena Niemelä &
Christine Väliavaara

SIJOITETTU LAPSI

VARHAISKASVATUKSESSA

Opas
lasten
kanssa
työskente-
leville

Hanna-Leena Niemelä &
Christine Väliavaara

SIIDITETTU LAPSI

VARHAISKASVATUKSESSA

© Pesäpuu ry

Kansi, kuvitus ja taitto: Mira Mallius
Julkaisija: Pesäpuu ry, Jyväskylä 2021
Painopaikka: Kirjapaino Kari Ky, Jyväskylä
Opaskirjat 1/2021

ISBN Nidottu: 978-952-7208-56-4
ISBN Pdf: 978-952-7208-57-1

LUKIJALLE

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstö on tärkeä kasvatuskumppani sijoitettujen lasten kasvatuksesta vastaaville lastensuojelun toimijoille: sijaisperheille, ammatillisille perhekodeille ja lastensuojelulaitoksille sekä syntymävanhemmille. Jokainen sijoitetun lapsen lähellä oleva aikuinen on avainasemassa haavoittaville kokemuksille altistuneen lapsen selviytymisen edistämisessä.

Varhaiskasvatus on sijoitetulle lapselle parhaimmillaan jatkuvuutta edustava turvapaikka, joka tarjoaa korjaavia kokemuksia ja vuorovaikutussuhteita. Sijoitettu lapsi saattaa tarvita muita enemmän tukea sosiaalisia ja tunnetaitoja vaativissa tilanteissa ja oppimistehtävissä. Varhaiskasvatus ja esiopetus auttavat kuroma kiinni mahdollisia kehitysviiveitä ja edistävät kouluvalmiuksia valmistaen lasta sujuvasti koulupolulle.

Varhaiskasvatuksessa on tärkeää huomioida sijoitettujen lasten yksilölliset tarpeet. Keskiössä haavoitetun lapsen auttamisessa ovat turvan ja luottamussuhteen rakentaminen sekä vahvuuksien ja tarpeiden huomaaminen. Aikuisen kyky tunnistaa ja ennakoida oireilevan lapsen käyttäytymisen taustalla olevia laukaisevia tekijöitä sekä rakentaa rutiineja korostuu. Kiinnostunut, hyväksyvä, leikkisä ja kannustava asennoituminen – usko lapsen kyvykkyyteen auttaa lasta luottamaan itseensä ja taitoihinsa.

Tässä oppaassa esitellään pähkinänkuoressa sijoitetun lapsen kokemusmaailmaa ja kehitystä sekä varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja lastensuojelun yhteistyöhön liittyviä asioita. Käytämme tässä oppaassa jatkossa termiä varhaiskasvatus merkityksessä varhaiskasvatus ja esiopetus.

Opas on kirjoitettu Pesäpuu ry:n SISUKAS-toiminnassa esiin nousseiden tarpeiden pohjalta. Sitaatit on koottu sijoitetuilta lapsilta ja nuorilta sekä muilta kokemusasiantuntijoilta. Lämpimät kiitokset kaikille oppaan kommentointiin osallistuneille kollegoille, ammattilaisille ja kokemusasiantuntijoille!

Jyväskylässä 1.12.2021
Hanna-Leena Niemelä ja Christine Väliavaara
Pesäpuu ry

SISÄLLYS

1	LASTENSUOJELU OSANA LAPSEN ARKEA.....	6
	Kun huoli herää - palvelutarpeen arviointi.....	6
	Lastensuojeluprosessin vaiheet.....	8
	Milloin lapsi sijoitetaan pois syntymävanhempiensa luota?.....	10
	Kiireellisen lastensuojelun tarve varhaiskasvatuksessa.....	12
	Monialainen yhteistyö.....	13
2	LASTA KANNATTELEVA VERKOSTO.....	15
	Lapsen elämä perhehoidossa.....	15
	Lastensuojelulaitos sijaishuoltopaikkana.....	15
	Syntymävanhempien rooli lapsen elämässä.....	16
	Sosiaalityöntekijä lapsen oikeuksien turvaajana.....	16
3	SIOITETUN LAPSEN KOKEMUSMAAILMA.....	18
	Kiintymyssuhde tunnesäätelyn perustana.....	19
	Kiintymystyylin aktivoituminen uhkaavissa tilanteissa.....	20
	Sijoitetun lapsen kehityksen palapeli.....	22
4	SIOITETTU LAPSI ALOITTAÄ VARHAISKASVATUKSESSA.....	26
	Aloituskeskustelu ja kotikäynti.....	26
	Tarvittavat tiedot varhaiskasvatuksen järjestämiseksi.....	27
	Vastuukasvattajan nimeäminen.....	29
	Tutustuminen ja pehmeä lasku.....	30
5	SIOITETUN LAPSEN VARHAISKASVATUS.....	31
	Mentalisaatio ja kiintymyskeskeinen kasvatus.....	31
	Traumatietoisuus varhaiskasvatuksessa.....	35
	Lapsen vakauttaminen – stressin säätely ja tunnetaitojen vahvistaminen.....	36
	Kehitystasoinen kohtaaminen.....	38
6	LAPSEN OIKEUS OSALLISUUTEEN.....	41
7	PIENI SANAKIRJA.....	44
8	KIRJALLISUUTTA JA LÄHTEITÄ.....	46

1 LASTENSUOJELU OSANA LAPSEN ARKEA

Lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta ovat ensisijaisesti vastuussa hänen vanhempansa ja muut huoltajat. Tähän tehtävään heillä on oikeus saada apua yhteiskunnalta. Apua tarvitsevia perheitä pyritään tukemaan mahdollisimman varhain ja näin ehkäistä ongelmien syntymistä tai haasteiden pahenemista. Lastensuojelun tarkoituksena on auttaa ja tukea lapsia, nuoria ja perheitä heidän haastavissa elämäntilanteissaan. Jos vanhemmat eivät pysty huolehtimaan lapsensa hyvinvoinnista, lastensuojelun velvollisuus ja tehtävä on turvata lapsen hyvinvointi, oikeus turvalliseen kasvuympäristöön sekä tasapainoisen kehitykseen. Jos lastensuojelun tarjoamat tukitoimet eivät riitä eikä muu apu ole mahdollista, toimitaan lapsen suojelun ja turvan edellyttämällä tavalla, tarvittaessa vastoin tahtoa. Kaikki lastensuojelutoimet on määritelty lastensuojelulaissa Suomessa. Tämä tarkoittaa, että lastensuojelun työntekijän toiminta ja päätökset perustuvat aina lakiin. Lastensuojelulaki koskee kaikkia maassamme olevia lapsia siitä riippumatta, mikä heidän taustansa on.

Lastensuojelun lähtökohta on aina lapsen etu. Se tarkoittaa, että kaikissa lasta koskevissa päätöksissä työntekijöiden on arvioitava, mikä on juuri tälle lapselle parasta tässä elämäntilanteessa. Lapsen etua punnittaessa hänen mielipiteensä on tärkeää, mutta lapsen mielipide ja lapsen etu eivät välttämättä ole sama asia. Työntekijä arvioi lapsen etua lain mukaan, joten joskus lastensuojelun työntekijät joutuvat tekemään päätöksiä, joista vanhemmat tai lapsi ovat eri mieltä.

Kun huoli herää – palvelutarpeen arviointi

Kun varhaiskasvatuksessa herää huoli lapsen hyvinvoinnista, on tärkeää ja myös ammatillaisen velvollisuus ottaa huoli puheeksi lapsen vanhempien kanssa avoimesti, mahdollisimman varhain ja perhettä kunnioittavasti. Vastuu puheeksi ottamisesta on aikuisella, jolla huoli herää. Samalla tarjotaan perheelle apua; mitä voisimmekaan yhdessä tehdä. Lähtökohtana on tilanteen pohtiminen yhdessä perheen kanssa sekä mahdollisen tuen tarpeen arvioiminen. Kokonaiskuva lapsen ja perheen tilanteesta voi syntyä vain perhettä kuuntelemalla ja keskustelemalla avoimesti sekä luottamuksellisesti toista kunnioittaen.

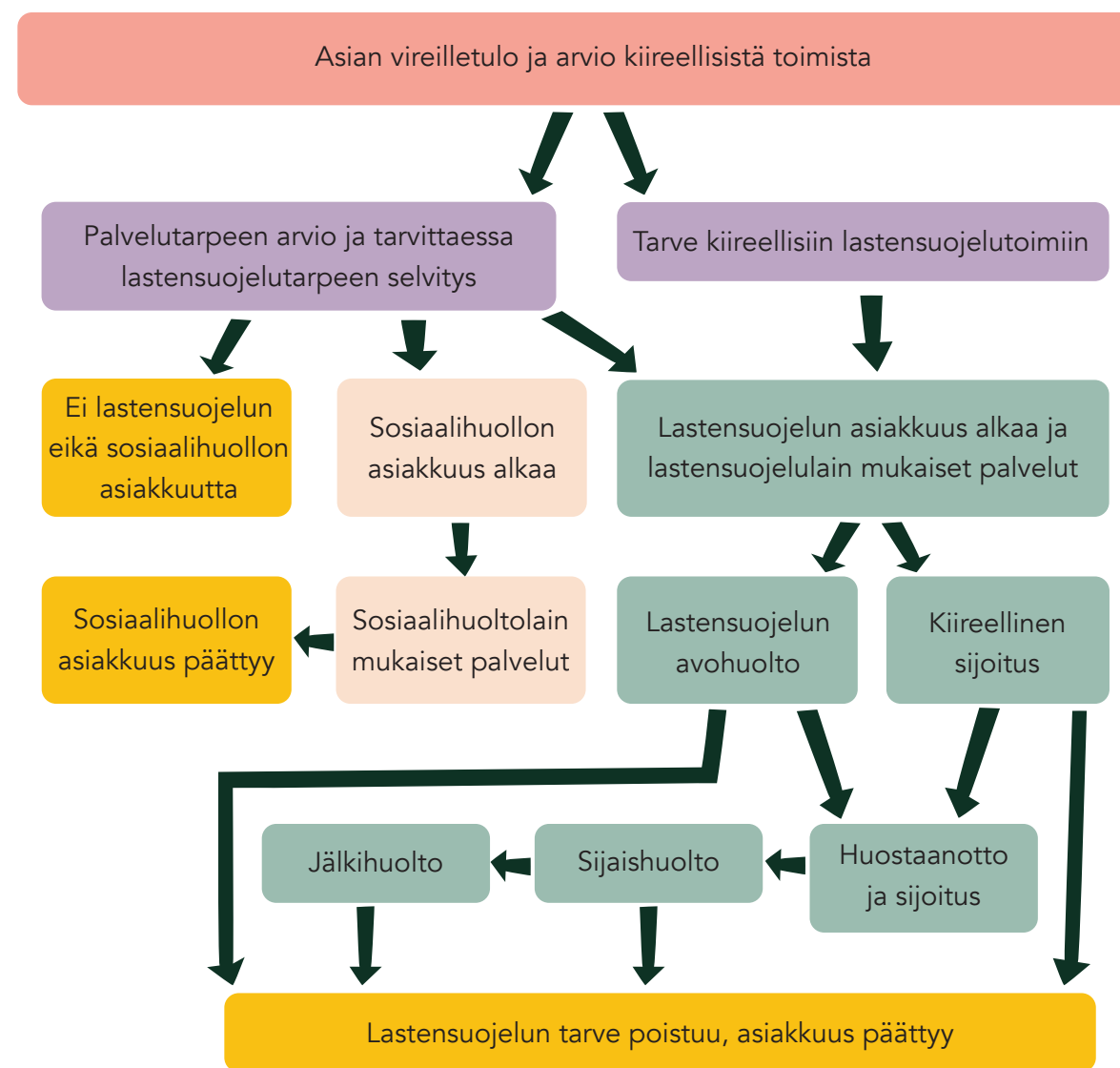
Huolen puheeksi ottaminen koetaan usein haastavana, jos siihen liittyy pelkoa ja arkuutta viedä asioita eteenpäin. Lapseen liittyvien huolien esiin nostaminen vaatii sensitiivisyyttä, herkkyyttä ja ammatillista rohkeutta, koska moniin perheen ja lapsen vaikeuksiin liittyy usein häpeää ja syyllisyyttä. Vanhemmat voivat pelätä henkilökunnan suhtautumisen muuttuvan haasteiden tullessa esiin. On erityisen tärkeää rohkaista vanhempia kertomaan lapsen tai perheen kohtaamasta kriisistä, jotta varhaiskasvatus voi tukea lasta paremmin muuttuneessa tilanteessa. Henkilöstöllä on salassapitovelvollisuus koskien lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa ja lapsen tuen tarvetta koskevia tietoja.

Lapsiperheiden sosiaalityö auttaa silloin, kun lapsen tai perheen elämäntilanne on kuormittava tai he tarvitsevat tukea ja opastusta. Tällaisessa tilanteessa otetaan yhdessä perheen kanssa yhteyttä sosiaalitoimeen ja voidaan tarvittaessa konsultoida työntekijöitä kuormittavan tilanteen helpottamiseksi. Sosiaalihuollon työntekijät etsivät perheen kanssa keinoja ja palveluita avun saamiseksi sekä elämäntilanteen helpottamiseksi. Tuen ja palveluiden tarvetta arvioidaan kokonaisvaltaisesti yhdessä perheen kanssa. Palvelutarpeen arvioinnissa saadaan neuvontaa, ohjausta, tukea ja apua mahdollisimman pian yhteydenoton jälkeen.

Lastensuojeluprosessin vaiheet

Perheen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön yhteydenoton eli vireille tulon jälkeen tuen ja palveluiden tarvetta arvioidaan kokonaisvaltaisesti. Tätä kutsutaan palvelutarpeen arvioksi, jolloin lapsi ei ole vielä lastensuojelun asiakkaana. Jos arvioinnin perusteella todetaan, että lapsella tai perheellä on tarve lastensuojelun tukitoimille, tehdään lastensuojelutarpeen arvio ja sen perusteella lastensuojeluprosessi käynnistyy tarvittaessa.

Lastensuojelun prosessi jakautuu erilaisiin vaiheisiin aina lastensuojeluasian vireille tulosta lapsen jälkihuoltoon saakka. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä vastaa prosessin etenemisestä ja sen aikana tehtävistä päätöksistä ja toimista. Prosessin jokaiseen vaiheeseen liittyy vahvasti tiivis, perheen tilannetta tukeva moniammatillinen ja sektorirajat ylittävä yhteistyö.

Kuva 1. Lastensuojeluprosessi

Lastensuojeluasia tulee vireille, kun lastensuojelun työntekijä saa tietää lapsesta, joka on mahdollisesti lastensuojelun tarpeessa (esim. lastensuojeluilmoituksen kautta tai vanhemmat/lapsi ottavat yhteyttä pyytääkseen apua). Huolen herätessä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on lakisääteinen velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus viipymättä. Lastensuojelun tarpeen taustalla voivat olla moninaiset syyt lapsen ja perheen tilanteessa esimerkiksi perheen elämässä tapahtunut suuri muutos (esim. avioero tai vakava sairaus), uupuminen, psyykkiset haasteet, päihteiden käyttö tai väkivalta. Vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijä arvioi jokaisen ilmoituksen ja kiireellisten toimenpiteiden tarpeen sekä selvittää kokonaistilannetta yhdessä perheen kanssa. Lisäksi arvioidaan, millaista tukea ja palveluita lapsi/perhe mahdollisesti tarvitsevat.

Lastensuojeluilmoituksen tekijän ei tarvitse tietää, minkä lain nojalla hän toimii tai mitä palveluita tarjotaan. Sosiaalihuollon ammattilaiset tekevät aina tarvittavat ohjaustoimet ja arvioivat, toimitaanko sosiaalihoitolain vai lastensuojelulain nojalla.

Kun lapsesta syntyy huoli, eikä se vähene keskustelussa lapsen vanhempien kanssa, tehdään lastensuojeluilmoitus. Ilmoitusta ei voi jättää tekemättä millään perusteella. Yksi tehty ilmoitus ei poista velvollisuutta tehdä toista tai kolmatta, mikäli huoli lapsesta jatkuu.

Yleensä lastensuojelun työntekijä kutsuu vanhemmat ja lapsen keskustelemaan asiasta sosiaalitoimistoon tai tapaaminen sovitaan perheen kotiin. Tapaamisissa puhutaan yhdessä ilmoituksen sisällöstä, perheen kokonaistilanteesta sekä avun ja palveluiden tarpeesta. Usein työntekijä tapaa lasta myös ilman vanhempia. Jos perhe haluaa, lapsen läheiset ja sukulaiset voivat olla mukana tapaamisissa. Tavoitteena on tehdä selvitys yhteistyössä lapsen ja vanhempien kanssa. Sosiaalihuollon tai lastensuojelun asiakkuutta ei aloiteta, jos sosiaalityöntekijät toteavat, että lapsi ja perhe eivät tarvitse tukea.

Selvitys voi johtaa sosiaalihuollon tai lastensuojelun asiakkuuteen. Jos lapsi ja perhe hyötävät sosiaalihuollon palveluista, he saavat oman työntekijän. Sosiaalihuollon palveluita ovat esimerkiksi perhetyö, lapsiperheiden kotipalvelu, kasvatus- ja perheneuvonta sekä tukihenkilö/-perhe -toiminta. Sosiaalihuollon asiakkuus on aina vapaaehtoista. Lapsella alkaa lastensuojelun asiakkuus, jos lapsen ja perheen tilanne tarvitsee lastensuojelun apua. Tällöin lapsella on oma sosiaalityöntekijä, joka hoitaa hänen asioitaan. Jos työntekijät ovat huolissaan lapsen tilanteesta, lastensuojelun asiakkuus voi alkaa, vaikka lapsen tai vanhempien mielestä se ei ole tarpeellista.

Lastensuojeluasiakkuuden alkamisen myötä lapselle laaditaan lastensuojelun asiakassuunnitelma, johon kirjataan ja arvioidaan lapsen kokonaistilanne (mm. asiakkuuteen johtaneet syyt, avun tarve, tukitoimet ja tarjotut palvelut sekä aikataulu). Asiakassuunnitelma tehdään aina kirjallisena yhdessä lapsen ja perheen kanssa. Tarkoitus on auttaa lasta ja perhettä niin, että lapsi voi asua omassa kodissaan perheensä kanssa. Palveluita kutsutaan avohuollon tukitoimiksi, jotka ovat aina vapaaehtoisia. Suurin osa lastensuojelutyöstä on avohuollon tukitoimia, joita ovat esimerkiksi kotipalvelu, perhetyö, tukihenkilö/-perhe sekä hoito- ja terapiapalvelut. Asiakassuunnitelma tarkistetaan vähintään vuosittain, jolloin arvioidaan kokonaistilannetta ja avohuollon tukitoimien tarvetta.

Milloin lapsi sijoitetaan pois syntymävanhempiansa luota?

Lastensuojelu järjestää lapsen hoidon syntymäkodin ulkopuolella, jos lapsi ei ole turvassa omassa kodissaan tai jos hän vahingoittaa itseään. Tätä kutsutaan lapsen sijoitukseksi. **Lyhytaikainen (avohuollon) sijoitus** on yhteinen ratkaisu vaikeaan tilanteeseen ja aina vapaa- ehtoinen, jolloin vanhemmat päättävät lapsen asioista. Lapsi voi asua vähän aikaa poissa kotoa, kunnes tilanne kotona paranee. Syynä voi olla esimerkiksi vanhempien ja lapsen välillä olevat vakavat erimielisyydet tai uhka lapsen hyvinvoinnille tai turvallisuudelle.

Kiireellinen sijoitus tehdään, jos lapsi on välittömässä vaarassa. Tällöin lastensuojelu turvaa lapsen edun. Kiireellinen sijoitus on aina väliaikainen. Se voi tapahtua esimerkiksi silloin, jos vanhemmat ovat päihtyneitä ja eivät pysty huolehtimaan lapsesta tai jos vanhemmat ovat jättäneet pienen lapsen yksin kotiin pitkäksi aikaa. Nuori voi myös itse aiheuttaa itselleen vaaraa, esimerkiksi käyttämällä päihteitä. Jos lapsi/nuori on välittömässä vaarassa, kiireellinen sijoitus voidaan tehdä, vaikka lapsi tai vanhemmat vastustavat sitä.

Kiireellisen sijoituksen aikana työntekijät selvittävät, mikä on perheen tilanne ja avun tarve. Tavoitteena on, että lapsi voi palata turvallisesti kotiin. Sosiaalityöntekijä arvioi ja päättää, milloin kiireellinen sijoitus loppuu. Se voi kestää kuitenkin maksimissaan 30 päivää. Kiireellistä sijoitusta voidaan jatkaa erillisellä päätöksellä vielä enintään 30 päivää, jos arvioidaan, ettei lapsi voi palata kotiinsa. Tällöin lapsen sosiaalityöntekijä alkaa valmistella huostaanottoa.

Huostaanotto on viimeinen vaihtoehto. Se tarkoittaa, että lapsi ei asu omassa syntymäkodissaan. Ennen huostaanottoa sosiaalityöntekijät yrittävät auttaa lasta ja perhettä monella tavalla. Huostaanotot ovat pitkiä prosesseja ja suurin osa niistä tehdään yhteisymmärryksessä perheen kanssa. Huostaanoton perusteluissa osoitetaan, miten lapsen turvallisuus on vaarantunut sekä kerrotaan, millä tavalla lasta on yritetty auttaa ja miksi nämä keinot eivät ole riittäneet. Lisäksi on perusteltava, miten huostaanotto auttaa lasta ja miksi se on lapselle parempi vaihtoehto kuin kotona asuminen.

Sijaishuolto tarkoittaa sitä, että sijoitetusta lapsesta huolehditaan muualla kuin hänen syntymävanhempiansa luona. Sijoituspaikan valinnassa tulee ottaa mahdollisuuksien mukaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. Ennen sijoitusta lastensuojelun työntekijöiden pitää selvittää, voisiko joku lapsen läheisistä ihmisistä huolehtia hänestä. Lapsi voidaan sijoittaa lapsen sukulaisen/läheisen luo, sijaisperheeseen, ammatilliseen perhekotiin tai lastensuojelulaitokseen. Yleensä huostaanotettu lapsi asuu joko sijaisperheessä (perhehoito) tai lastensuojelulaitoksessa (laitoshoito). Perhehoito on ensisijainen vaihtoehto. Lapsi muuttaa lastensuojelulaitokseen, jos lapsen etua ei voida turvata riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa.

Huostaanotto on voimassa toistaiseksi eli vain niin kauan, kun lapsi sitä tarvitsee. Lastensuojelu järjestää huostaanoton aikana lapselle ja perheelle tukitoimia, joiden tavoitteena on lapsen palaaminen kotiin. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava huostassapidon jatkamisen edellytykset asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä, lapsen/ huoltajan hakiessa huostassapidon lopettamista tai kun se muutoin osoittautuu tarpeelliseksi. Huostassapito lakkaa viimeistään nuoren täyttäessä 18 vuotta. Sijaishuollon päätyttyä jälkihuoltoa tarjotaan nuorelle 25-vuotiaaksi saakka.

Kiireellisen lastensuojelun tarve varhaiskasvatuksessa

Joskus varhaiskasvatuksen arjessa voi tulla eteen kiireellisen lastensuojelun tarve esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsen hakija on päihtynyt tai aggressiivinen. Kiireellisen lastensuojelun tarve voi olla myös silloin, jos lasta ei haeta hoidosta sovitusti, eikä vanhempia ja varahakijoita tavoiteta. Tämän takia varhaiskasvatuksessa on tärkeää olla suunnitelma ja yhtenäinen käytäntö erilaisten tilanteiden hoitamiseksi.

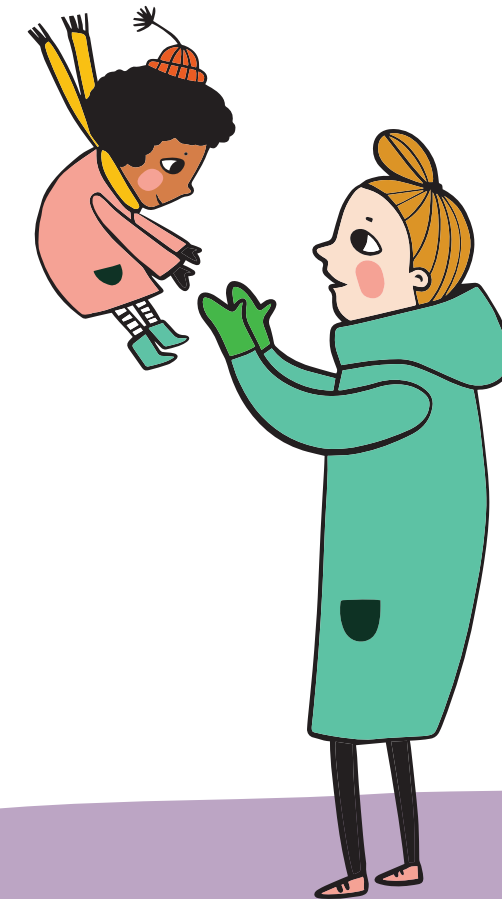
Varhaiskasvatuksessa lapsi voi oma-aloitteisesti kertoa asioita, joista varhaiskasvattajalle nousee suuri huoli. Kyseessä voi olla epäily lapseen kohdistuneesta vakavasta rikoksesta (esim. seksuaalirikos tai vakavat pahoinpitelyt/vammantuottamukset), joista on tehtävä ilmoitus poliisille salassapitosäädöksistä huolimatta. Varhaiskasvatuksen työntekijän ei pidä haastatella tai selvittää mitä on tapahtunut, vaan kirjata lapsen kertomukset tarkkaan ja kiittää lapsen luottamuksesta ja asian kertomisesta. Selvitystyö on poliisin tehtävä. Vakavasta huolesta tehdään ilmoitus myös sosiaalitoimeen. Tarvittaessa sosiaalipäivystys auttaa ja konsultoi. Mikäli varhaiskasvatuksen henkilöstö on epävarma lapseen kohdistuneen rikoksen ilmoituksen tekemisestä, aina kannattaa konsultoida poliisia anonymisti, lapsen nimeä mainitsematta.

Lapsen tilanteesta tehdyn tutkintapyynnön johdosta poliisi voi kuulla lasta varhaiskasvatuspäivän aikana. Kuulemisen järjestäminen sovitaan yhdessä varhaiskasvatusyksikön esimiehen kanssa. Samalla saadaan poliisilta toimintaohjeet tilanteeseen. Jos tutkintapyyntö on tehty muualta kuin varhaiskasvatuksen toimesta, voi lapsen kuuleminen varhaiskasvatuspäivän aikana tulla yllätyksenä. Tutkinnan seurauksena lapselle voidaan tehdä kiireellinen sijoitus välittömästi tai tutkinnan edetessä milloin tahansa prosessin aikana. Varhaiskasvatuspaikassa tehty kiireellinen sijoitus voi olla haastava tilanne työntekijälle itkevän lapsen poisviemisen vuoksi. Työntekijöille on tärkeä tarjota kriisiapua tarpeen vaatiessa.

Monialainen yhteistyö

Lastensuojelun palveluiden piirissä oleva lapsi voi aloittaa varhaiskasvatuksen lastensuojelun prosessin eri kohdissa. Lapsi voi aloittaa varhaiskasvatuksessa esimerkiksi avohuollon tukitoimena, jolloin hän asuu syntymävanhempien kanssa. Lapsen varhaiskasvatuksen aikana hänet voidaan kiireellisesti sijoittaa sijaisperheeseen, jolloin varhaiskasvatuspaikkakin voi nopeasti vaihtua. Se voi myös pysyä samana, vaikka sijaishuoltopaikka muuttuisi. Lapsi voi aloittaa varhaiskasvatuksessa myös silloin, kun hän on huostaanotettuna ja asuu sijaisperheessä. Varhaiskasvatuksen henkilöstön on tärkeä ymmärtää lastensuojeluprosessin vaiheita, jotta he voivat tukea lapsen kokonaistilannetta lapsilähtöisesti.

Lapsen ja perheen näkökulmasta monialaisen yhteistyön sujuminen on ensiarvoisen tärkeää. Yhteistyön merkitys korostuu, kun herää huoli lapsen kehityksestä/hyvinvoinnista tai lapsen tukea suunniteltaessa/järjestellessä. Varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välinen tiivis yhteistyö luo luottamusta ja suojelee lasta. Tällöin kokonaiskuva lapsen ja perheen tilanteesta muodostuu dialogissa eri toimijoiden välillä. Kun vastuu lapsen huollosta siirtyy yhteiskunnalle, kokonaiskuva voi joskus näyttäytyä kovin pirstaleisena. Toimiva monialainen yhteistyö edellyttää tietoa eri toimijoiden rooleista, vastuista ja velvollisuuksista, toisten tuntemista sekä valtavasti luottamusta, avoimuutta ja yhteistä tahtotilaa. Aina on tärkeää pyrkiä yhteistyöhön vanhempien kanssa.

**”On hyvä tietää riittävästi, jotta
ymmärrys lapsen tilanteesta kasvaa
ja osaa kohdata mahdolliset arjen
haasteet lasta oikein tukien.”**

varhaiskasvatuksen opettaja

Lapselle on tärkeää, että aikuiset hänen ympärillään pystyvät sujuvaan yhteistyöhön. Aikuisien väliset suhteet heijastuvat lapseen ja vaikuttavat hänen arkeensa. Jännitteet suhteissa luovat turvattomuutta, epävarmuutta ja stressiä. Ne ovat asioita, joita lapsi on voinut kokea jo ennen huostaanottoa. Kannattelevan verkoston merkitys lapsen hyvinvoinnille on äärimmäisen tärkeä. Avoimen dialogin avulla voidaan keskustella ja rakentaa yhteistä ymmärrystä, vaikka omat näkökannat poikkeaisivatkin toisten ajatuksista.

Varhaiskasvatus on usein yksi tärkeimmistä lapsen arjen verkostoista. Lapsen ja perheen lastensuojeluasiakkuus on hyvä olla tiedossa varhaiskasvatuksessa, jotta voidaan sopia varhaiskasvatuksen tavoitteista. Henkilöstön on hyvä olla tietoinen meneillään olevista lapsen/perheen tukitoimista niiltä osin, kuin se on varhaiskasvatuksen järjestämisen kannalta välttämätöntä.

Lapsen elämä perhehoidossa

Sijaisvanhemmuus ja perhehoitajana toimiminen on yksi maailman merkityksellisimpiä tehtäviä. Sijaisperhe on aivan tavallinen perhe, jolla on halu ja valmius tarjota hoivaa ja huolenpitoa lapselle, jonka ei ole mahdollista asua omassa kodissaan. Sijaisperhe ottaa lapsen perheenjäsenekseen. Sijaisperheessä lapsi saa turvallisen arjen ja kodin siksi aikaa, kun hän sitä tarvitsee. Lapsen sijoitus voi kestää lyhyemmän aikaa tai aina siihen saakka, kunnes hän täyttää 18 vuotta. Sijaisperheenä toimimiseen kuuluukin epävarmuuden sietäminen ja mahdollinen luopuminen perheenjäseneksi kasvaneesta lapsesta.

Sijaisperheiksi tarvitaan erilaisia perheitä, sillä lapset tulevat perhehoitoon erilaisista taustoista erilaisine tarpeineen. Sijaisperheeksi eli perhehoitajaksi ryhtyminen on suuri päätös, joka koskettaa koko perhettä ja lähipiiriä. Päätös edellyttää rauhallista harkintaa ja sopivaa elämäntilannetta. Ennen lapsen tuloa perheeseen tulevat perhehoitajat käyvät läpi PRIDE- sijaisvanhempien valmennusprosessin, joka antaa valmiuksia uudenlaiseen perhe-elämään. Huostaanotettu lapsi voidaan sijoittaa myös sukulais- tai läheisverkostoon kuuluvan perheen luokse. Sukulaiset tai läheiset voivat myös valmennukseen osallistutuaan toimia sijaisperheinä.

Sijaisvanhemmuus on jaettua vanhemmuutta, jossa perhehoitaja tekee yhteistyötä lapsen syntymävanhempien ja viranomaisten kanssa. Sijoitetulla lapsella on usein taustalla traumaattisia kokemuksia, jotka voi näyttäytyä erilaisena oireiluna. Lapsi kuntoutuu yleensä parhaiten, kun hän pääsee elämään aivan tavallista arkea sijaisperheen tapojen, arjen rutiinien ja sääntöjen mukaisesti saaden yksilöllistä huomiota ja kannustusta. Tavallinen arki on lapsen kuntoutumisen perusta, koska se luo lapsen kaipaamaa turvaa.

Lastensuojelulaitos sijaishuoltopaikkana

Lastenkodeissa eli lastensuojelulaitoksissa koulutetut työntekijät pitävät huolta lapsista ja nuorista. Arjesta pyritään luomaan mahdollisimman kodinomaista, turvallista ja kuntouttavaa. Suomessa lastensuojelulaitokset muistuttavat koteja, ja ne ovat yleensä melko pieniä. Lasten- ja nuorisokodeissa arki koostuu arkipäivän askareista, harrastuksista ja vapaa-ajan vietosta, kuten syntymävanhempien kanssa asuvilla lapsilla. Jokaisella lastensuojelulaitoksessa asuvalla lapsella on omaohjaaja, joka on koko kasvatus- ja hoitotyön tärkein suhde. Omaohjaaja pyrkii luomaan lapsen kanssa tunnesuhteen, jossa aikuinen vastaa lapsen tarpeisiin ja tarjoaa korjaavia kokemuksia lapselle.

Laitoshoidossa työskennellään yhdessä lapsen perheen kanssa, jotta kaikki voisivat sopeutua tilanteeseen ja lapsen asumiseen lastensuojelulaitoksessa. Tiiviin yhteistyön tarkoituksena on tukea lapsen ja vanhemman välistä suhdetta sekä jakaa vanhemmuus/kasvatusvastuu lapsen vanhempien kanssa.

Syntymävanhempien rooli lapsen elämässä

Huostaanotto prosessi on syntymävanhemmille elämän suuri muutos ja kriisi. Kun oma lapsi muuttaa sijaisperheeseen/lastensuojelulaitokseen, hän muuttaa sinne kaikkine kokemuksineen ja kaikkine hänelle tärkeine ihmissuhteineen. Syntymävanhemmat, isovanhemmat ja muut tärkeät läheiset pysyvät lasten mielessä ja elämässä mukana silloinkin. Vanhemmat joutuvat seuraamaan oman lapsen elämän suurinta kriisiä samaan aikaan, kun itse joutuvat käsittelemään hyvin monenlaisia tunteita ja pysymään omassa arjessaan kiinni. Syyllisyys, suru, viha, häpeä ja luopumisen tuska ovat vain jäävuoren huippu niistä tunteista, jotka ympärillä olevat ihmiset näkevät.

Vanhemmuus ja huoltajuus säilyvät, vaikka lapsi on poissa syntymävanhemman arkielämästä. Vain rooli muuttuu ja vastuut siirtyvät. Lapsen vanhemmilla on edelleen oikeus tietoon, mielipiteen esittämiseen ja osallisuuteen lapsen asioissa. Huoltajat päättävät edelleen huostaanotetun lapsensa uskonnosta, kansallisuudesta, nimestä ja taloudellisista asioista.

Sosiaalityöntekijä lapsen oikeuksien turvaajana

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on jokaiselle lastensuojelun asiakkaalle nimetty työntekijä, joka huolehtii lapsen asioista sekä viime kädessä turvaa lapsen hyvinvoinnin. Hänellä on vastuu lapsen edun ja oikeuksien toteutumisesta. Hän huolehtii, että lapsi saa tarvitsemansa tuen ja palvelut sekä valvoo lapsen etua. Sosiaalityöntekijä vastaa myös lapsen tiedollisten oikeuksien toteutumisesta ja mielipiteen selvittämisestä/kuulemisesta. Työ vaatii ymmärtävää ja hyväksyvää suhtautumista lapseen ja koko perheeseen, halua paneutua perheen tilanteeseen ja käsityksiin sekä kykyä tunnistaa lapsen/perheen voimavaroja. Lapsen oikeudet ovat sosiaalityöntekijän velvollisuuksia.

Lapsen sosiaalityöntekijä päättää:

- lapsen olinpaikasta
- hoidosta
- kasvatuksesta
- valvonnasta
- muusta huolenpidosta
- opetuksesta
- terveydenhuollosta

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä toimii tiiviissä moniammatillisessa yhteistyössä lapsen, syntymävanhempien, sijaisvanhempien ja koko verkoston kanssa. Hän arvioi yhdessä lapsen, vanhempien ja muun lähiverkoston kanssa lapselle annettavan hoidon ja kasvatuksen sisältöä. Sujuva yhteistyö on lapsen ja hänen sijoituksensa onnistumisen kannalta erityisen tärkeää. Lapsen kahdenkeskeisiä tapaamisia hänen sijaishuoltopaikassaan pidetään erittäin tärkeitä. Jokaista huostaanotettua lasta pyritään tapaamaan mahdollisimman monta kertaa vuoden aikana. Lapsen elämään liittyviä, perustavanlaatuisia päätöksiä ja lapsen edun vaalimista on vaikea tehdä, jos työntekijä ei tunne lasta.

Sosiaalityöntekijä valvoo sijaishuollon laatua ja että lapsen tuen tarpeisiin vastataan sijaishuoltopaikassa. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on lapsen kotikunnan työntekijä. Lapsen kotikunta ei muutu, vaikka lapsi sijoitettaisiin toisen kunnan alueelle. Lapsen sijoittajakunta on ensisijaisesti vastuussa siitä, että lapselle järjestetään riittävät palvelut ja tukitoimet. Sijoituskunta vastaa puolestaan varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen järjestämisestä.

Liisan kotikunta on Tampere ja hänet on sijoitettu sijaisperheeseen Lahteen. Hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä on Tampereelta. Tampereen kaupunki järjestää ja maksaa Liisan kaikki tarvittavat palvelut ja tukitoimet ja Lahden kaupunki vastaa varhaiskasvatuksen järjestämisestä.

3 SIOJITETUN LAPSEN KOKEMUSMAAILMA

Sijoitetuille lapsille muutto syntymävanhempien luota sijaisperheeseen, perhekotiin tai lastensuojelulaitokseen on elämän perustaa järjestyttävä kokemus. Sijoitusta ovat usein edeltäneet monet kriisit perheessä. Kasaantuneet haavoittavat lapsuuskokemukset ovat riski ihmisen terveydelle ja hyvinvoinnille. Tutkimusten mukaan yli neljä haitallista lapsuuskokemusta lisää riskiä muun muassa masennukseen.

ACE-kokemukset (Adverse Childhood Experience) ovat yleisiä väestötasolla. Lapsuuden epäsuotuisat kokemukset ja kehitykselliset traumat näkyvät vielä aikuisiässä haitallisena suhtautumisen itseen, muihin ihmisiin ja ympäröivään maailmaan. Turvaton olo ja krooninen stressi jättävät jälkensä ihmisen autonomiseen hermostoon. Turvattomuus saa ihmisen tarkkailemaan jatkuvasti ympäristön uhkia sekä tulkitsemaan neutraaleitakin tilanteita uhkaaviksi. Itsesäätelyn haasteet sekä ali- ja ylivireystila heijastuvat kaikkeen olemiseen ja kanssakäymiseen.

Resilienssi on muutosten kohtaamisen taitoa, selviytymiskykyä, joustavuutta ja sitkeyttä. (Poiijula 2018)

Selviytymiskyky ja suojaavat tekijät määrittelevät, miten haavoittavat kokemukset kuhunkin vaikuttavat. Jokaisen sijoitetun lapsen tarina ja selviytymiskeinot ovat yksilöllisiä. Lapsi voi olla oireilematta tai hän saattaa ilmentää kokemaansa monin tavoin varhaiskasvatuspäivän aikana. Osa lapsista sopeutuu näennäisen helposti päiväkotiryhmään, mutta saattaa oireilla sijaishuoltopaikassa. Jotkut lapsista saattavat puolestaan oireilla näkyvästi varhaiskasvatuksessa. On tärkeää ymmärtää, että sijoitetun lapsen käyttäytyminen on luonnollinen reaktio epänormaaliin tilanteeseen. Voidakseen kohdata lapsen tarpeet asianmukaisesti, kasvatäjilla tulee olla tietoa kiintymyssuhteista ja trauman vaikutuksista lapsen kehitykseen sekä ymmärrystä turvan merkityksestä. Turvallisilta aikuisilta saatu tuki sekä myötätuntoinen ja kannatteleva kohtaaminen edistävät lapsen selviytymistä. Yksikin läsnä oleva ja turvallinen aikuinen on lapselle elintärkeä.

Kiintymyssuhde tunnesäätelyn perustana

Kiintymyssuhteella tarkoitetaan lapsen ja ensisijaisen hoitajan välistä varhaista tunnesuhdetta, jossa aikuinen vastaa oikea-aikaisesti lapsen tarpeisiin auttaen lasta säätämään tunteita ja vireystilaa. Tämä antaa lapselle mahdollisuuden sietää voimakkaita myönteisiä ja haastavia tunteita. Kiintymyssuhde vaikuttaa siihen, miten lapsi oppii tulkitsemaan ja käsittelemään tunteita sisältäviä viestejä, millaisena hän kokee itsensä ja suhteensa toisiin ihmisiin. Turvallisessa vuorovaikutussuhteessa aikuisen tuella lapsen tunnesäätelytaidot sisäistyvät vähitellen osaksi persoonaa.

Vanhemman rakkaus lastaan kohtaan voi olla suurta, vaikka hän ei syystä tai toisesta osaisi tai pystyisi vastaamaan lapsen tarpeisiin tarkoituksenmukaisesti. Traumatisoituminen varhaisessa kiintymyssuhteessa aiheuttaa vaikeuksia stressin ja tunteiden säätelyssä. Turvattomasti kiintyneet lapset oireilevat usein tilanteissa, joiden kulkua he eivät voi ennakoida tai kontrolloida. Sijoitetun lapsen välttelevä, ristiriitainen tai kaoottinen käyttäytyminen on opittu yritys selviytyä uhkaavaksi koetussa tilanteessa. Torjuva ja vihamielinenkin lapsi haluaa sisimmässään tulla ymmärretyksi. Lapsen voimakas oireilu voi saada aikuiset tuntemaan keinottomuutta. Tieto oireilun juurisista sekä kyky tunnistaa lapsen tunteita ja samanaikaisesti olla tietoinen omista tunteistaan (mentalisaatio) auttaa aikuista toimimaan tarkoituksenmukaisesti. Kokemukset turvallisista ja luotettavista aikuissuhteista muokkaavat lapsen aiemmin sisäistämiä käyttäytymismalleja.

”Kiintymyssuhdeasiat ovat usein esillä päiväkodin arjessa, joten henkilöstöllä on hyvä olla tietoa kiintymyssuhteista.”

sijaisvanhempi

Kiintymystyylin aktivoituminen uhkaavissa tilanteissa

Varhaisella kiintymystyyllillä on vaikutusta ihmisen minäkäsitykseen, myöhempiin ihmissuhteisiin ja tapoihin suhtautua stressaaviin tilanteisiin, joissa kiintymyskäyttäytyminen aktivoituu. Haavoittavat lapsuuskokemukset aiheuttavat turvattomuutta ja vaikeutta luottaa ihmisiin.

Sijoitetun lapsen perustarve on kokea olevansa turvassa, hyväksytty ja arvokas.

Turvallinen kiintymyssuhde – luottavaisuus. Kun hoitaja reagoi lapsen tarpeisiin tarkoituksenmukaisella tavalla ja oikea-aikaisesti, lapsi kokee olevansa arvokas ja oppii luottamaan toisiin ihmisiin. Turvallinen kiintymyssuhde lisää kykyä selviytyä vastoinkäymisistä ja rohkaisee empatiaan, avuliaisuuteen, läheisyyteen sekä tukee ystävyyssuhteita. Turvallisen aikuisen avulla lapsi oppii säätelemään tunteitaan, impulssejaan ja käyttäytymistään. Lapsi tulee hyvin toimeen toisten kanssa ja hänen suhtautumisensa tulevaisuuteen on toiveikasta.

Välttelevä kiintymyssuhde – yksin pärjääminen. Kiintymyssuhde muotoutuu turvattomaksi tilanteissa, joissa vanhempi ei syystä tai toisesta pysty vastaamaan lapsen tarpeisiin tarkoituksenmukaisesti. Välttelevässä kiintymyssuhteessa vanhempi ei ole lapselle tunnetasolla saatavilla. Hän ei havaitse eikä reagoi vaan torjuu toistuvasti lapsen lähestymisyrityksiä ja lohdutuksen tarpeita. Lapsi oppii tukahduttamaan tarpeensa sekä pärjäämään omillaan. Tarvitsevuudesta tulee hävettävää ja avun pyytämisestä sekä vastaanottamisesta vaikeaa. Lapsi sopeuttaa itsensä olosuhteisiin olemalla ”näkyvätön”, ylikiltti tai näennäisesti itsenäinen pikkuaikuisen.

Turvallisuutta ja hallinnan tunnetta voidaan hakea ulkoisin keinoin, taikauskaisella, pakonomaisella käyttäytymisellä ja rituaalien avulla. Kun omien tunteiden tunnistaminen ja erityisesti negatiivisten tunteiden ilmaiseminen vaikeutuu, ne saattavat purkautua hallitsemattomasti. Tutkimusten mukaan suomalaisen aikuisväestön yleisin kiintymystyyli on enemmän tai vähemmän välttelevä, mikä johtuu osin liian varhain itsenäistävistä kasvatuskäytännöistämme.

Ristiriitainen kiintymyssuhde – pakottaminen tai takertuminen. Ristiriitainen kiintymyssuhde syntyy, kun aikuinen käyttäytyy epä johdonmukaisesti ja arvaamattomasti. Lapsen näkökulmasta vanhempi voi olla joko pelokas ja epävarma kasvattaja tai epä johdonmukainen ja häilyvä kasvattaja. Lapsi sopeuttaa itsensä tilanteeseen hakemalla aikuisen huomiota kontrolloimalla tai käyttämällä vaativala pakottamisstrategiaa. Hän voi ripustautua aikuiseen tai raivota saadakseen tarvitsemansa huomion.

Jäsentymätön kiintymyssuhde – kaoottisuus. Ensijaisen kiintymyksen kohteen puuttuminen tai vanhempien pelottava käytös tai kyvyttömyys huolehtia lapsen tarpeista voivat johtaa jäsentymättömään kiintymystyyliin. Edellytykset normaaliin kehitykseen, itsetunte muksen kehittymiseen sekä vuorovaikutussuhteissa toimimiseen vaikeutuvat silloin oleellisesti. Lapsen maailma on kaoottinen ja käytös säätelemätöntä ja impulsiivista. Hän voi suhtautua valikoimattomasti aikuisiin ja olla tuttavallinen täysin vieraille. Uhkaavissa tilanteissa lapsi reagoi paniikilla ja voi myös jähmettyä tai vetäytyä kontaktista täysin. Kokemus omasta itsestä on arvoton.

Reaktiivisesta kiintymyssuhdehäiriöstä kärsivä, laiminlyöty lapsi ei kykene vastaanottamaan aikuisen lohdutusta eikä osoittamaan aitoja positiivisia tunteita ja kiintymystä häntä hoivavaa aikuista kohtaan. Lapsi pyrkii kontrolloimaan tilanteita ja ihmissuhteita, saa raivokoh tauksia ja välttelee fyysisiä kontakteja muuten kuin omilla ehdoillaan. Oirekuvan päällekkäisyyden takia joskus voi olla vaikeaa erottaa, onko kyse traumasta vai neuropsykiatrisesta kehityshäiriöstä. Reaktiivinen kiintymyssuhdehäiriö korjaantuu tavallisesti vähitellen, kun lapsi siirretään pois laiminlyövästä ympäristöstä sensitiivisten ja emotionaalisesti saatavilla olevien aikuisten hoitoon.

Kiintymyssuhteissaan traumatisoituneilla lapsilla esiintyviä oireita:

Kiinnittyminen/kiintyminen

- vaeltelee, ei keskity leikkimään
- seuraa perässä, ei päästä näkyvistään
- kokee tarvetta hallita ja kontrolloida muita
- suhtautuu liian tuttavallisesti vieraisiin, menee kenen tahansa syliin
- on poissaoleva, vaipuu omaan maailmaansa
- ylivalpas, jännittynyt

Ero/jälleennäkeminen

- eroahdistusta, epätoivoa ja hysteeristä itkua
- välinpitämätön, ei tervehdi eikä vilkuta
- karkailee tai uhkailee
- puhuu kuolemasta (omasta tai muiden)
- nukkumis-, syömis- ja ulostamisongelmia
- ei tunne nälkää/kylläisyyttä, ahmii

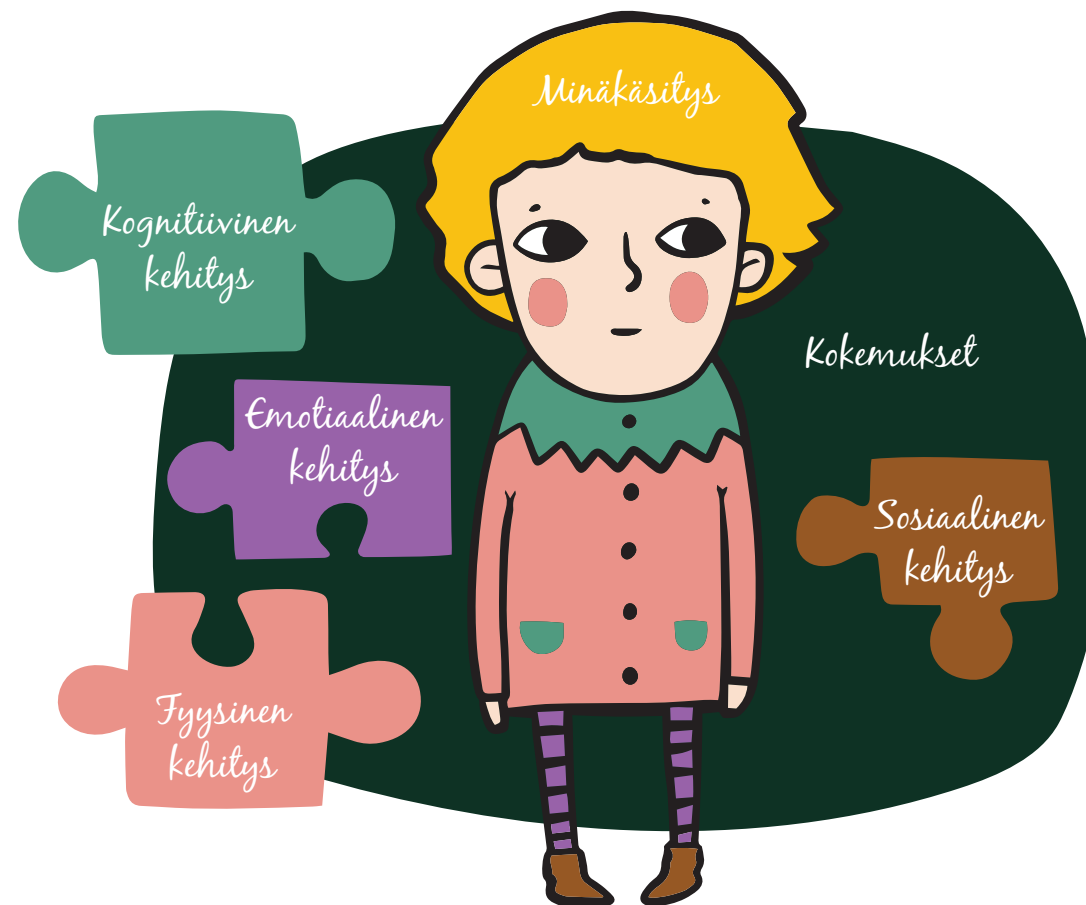
Läheisyys

- rajaton, toivoo liian paljon/vähän läheisyyttä
- ei kykene hyödyntämään lohdutusta ja tukea sitä tarvitessaan
- ei ota katsekontaktia, valehdellessa hakee katsekontaktin
- poikkeavan/hämmäntävän tuntuinen sylissä
- yhdessäolo ei ole spontaania eikä tuota molemminpuolista iloa

Sijoitetun lapsen kehityksen palapeli

Traumatisoituminen saattaa vaikeuttaa lapsen ikäkaudelle tyypillisten kehitystehtävien toteutumista. Monelle sijoitetulle lapselle on tyypillistä kehityksen palapelimäisyys, jolloin ikä ja kehitystaso eivät kohtaa. Lapsella saattaa ilmetä kehitysviiveitä. Vaikea traumatisoituminen voi synnyttää kehityksellisen noidankehän, jossa krooninen stressi ja huoli vievät voimavaroja normaalilta oppimiselta ja kehitykseltä lisäten pitkällä aikavälillä riskiä käyttäytymishäiriöihin ja mielenterveysongelmiin.

Ihmissuhdetrauman vaikutukset voivat näkyä monin tavoin lapsen kehityksessä; minäkäsityksessä, fyysisessä (kehon perustoiminnot, fyysinen kehitys), sosiaalisessa (ihmissuhteet), emotionaalisessa (tunne-elämä) tai kognitiivisessa kehityksessä (oppiminen).

Kuva 2. Traumatisoitumisen vaikutuksia lapsen kehitykseen

Minäkäsitys

- arvottomuuden ja häpeän tunne
- kehujen vastaanottaminen vaikeaa
- vastavuoroinen hauskanpito vaikeaa
- toiselle erityisenä/rakastettuna oleminen vaikeaa
- minäkuva oppijana epärealistinen
- epäselvä identiteetti, "kameleontti"

Tunne-elämä

- tunnesäätelyn vaikeudet
- turvattomuus
- pelot, ahdistuneisuus, masennus
- kontrollointi, pakko-oireet
- miellyttäminen
- nukkumisvaikeudet
- syömishäiriöt
- impulsiivisuus
- uhmakkuus, aggressiivisuus
- välinpitämättömyys, riskinotto
- tunteiden turruttaminen, riippuvuudet
- dissosiointi, "omissa maailmoissaan"
- trauman toistamispakko leikissä

Sosiaalinen kehitys

- ei-ikätasosta käytöstä
- vaikeaa luottaa toisiin
- mustavalkoajattelu, näkee vain ääripäitä
- kokee hallinnan tunnetta toistamalla jatkuvasti sanaa ei
- ajautuu helposti ristiriitoihin
- ei tunne syyllisyyttä, huonoa omaatuntoa tai myötätuntoa
- suuria vaikeuksia tehdä vilpittömästi sovinto riidan jälkeen
- tulee kiusatuksi/ kiusaa
- eristäytyy

Kognitiivinen kehitys

- kielelliset ymmärtämisen ja tuottamisen vaikeudet
- kerronta hapuilevaa, poukkoilevaa
- muistin ja tarkkaavaisuuden ongelmat
- oppimisvaikeudet, suoritustason vaihtelu
- puutteellinen ongelmanratkaisutaito
- päivärutiinit ja syy-seuraussuhteet sekaisin
- ajantaju ja suuntavaisto heikko
- vaikeaa ottaa apua vastaan

Fyysinen kehitys

- psykosomaattiset oireet
- lisääntynyt sairastelu
- sensorisen integraation häiriöt
- poikkeava kipukynnys, tunnottomuus
- kehonkuva epäselvä

Lasten tunne-elämän vauriot näkyvät usein vaikeuksina niin myönteisten kuin kielteisten tunteiden säätelyssä. Turvattomasti kiinnittyneet lapset saattavat joskus olla kuin pikkuai-
kuisia ja joissakin tilanteissa käyttäytyä huomattavasti ikäistään kypsyttömämmin. Jos
itsesäätelyn kehittämisessä on pulmia, voivat pienetkin tunnekuohut synnyttää suhteetto-
man suuren reaktion. Kiintymyssuhdehäiriöistä kärsivät lapset ovatkin jatkuvassa vaarassa
tulla väärinymmärretyiksi ja riskissä syrjäytyä varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Kun aikuiset
kykenevät näkemään yhteyden lapsen käyttäytymisen taustalla olevaan emotionaaliseen
merkitykseen ja löytävät syyn lapsen oireiluun, he pystyvät reagoimaan lapseen empaatti-
sesti ja kannustavasti.

**Lapsen käyttäytymisen taakse voi kätkeytyä vääristyneitä
uskomuksia tai motiiveja:**

- Minun on pystyttävä huolehtimaan itsestäni.
- En saa olla tarvitseva.
- Pelkään hylkäämistä.
- En tunne olevani turvassa.
- Tunnen jatkuvasti häpeää.
- En osaa tunnistaa enkä ilmaista tunteita.
- En pysty ymmärtämään tekojani.
- Pelkään epäonnistumisia.
- En uskalla luottaa hyvään, jotain pahaa taas tapahtuu.
- Koen säännöt ja rajoittamisen kaltoinkohteluna.
- En koe ansainneeni lohdutusta.

Selviytyvyys on voimavara, jota voi kasvattaa.

Sijoitetut lapset ovat ensisijaisesti lapsia. Jokainen lapsi on yksilö eivätkä kaikki sijoitetut
lapset oireile. Kaikkea käyttäytymistä ei selitä traumatisoituminen, vaan kyseessä voi olla
myös normaali kehitysvaihe. Edellä kuvatuilla oireistoilla ei ole tarkoitus leimata vaan aut-
taa tunnistamaan traumoihin mahdollisesti liittyvää oireilua ja sen juurisyitä. On tärkeää
muistaa, että kaikilla lapsilla on vahvuuksia, jotka tulee tehdä näkyviksi. Vaikeissa elämän-
vaiheissa jotkin vahvuudet nousevat selkeämmin esiin kuin toiset. Selviytymiskyky riippuu
sekä persoonallisuus- että ympäristötekijöistä. Jotkut ihmiset selviävät monista vaikeista
vastoinikäymisistä, joillekin pienimmätkin koettelemukset voivat olla liikaa. Selviytymisessä
auttaa psyykinen palautumiskyky eli resilienssi. Se on taito, jota voi harjoitella ja vahvistaa.
Resilienssi kasvaa iän myötä, kun lapselle kehittyy taitoja, joiden avulla vastoinikäymiä on
helpompi käsitellä. Näitä ovat esimerkiksi ongelmanratkaisukyky, joustavuus, itsesäätely-
kyky ja optimismi. Traumasta on mahdollisuus selvitä ja varhaiskasvatuksen rooli lapsen
resilienssin vahvistajana on merkittävä. Tästä enemmän kappaleessa 5.

*Sisu on traumasta
kumpuavaa kasvua,
kun joku näkee
potentiaalisi
rikkinaisyydestäsi
huolimatta.*

Emilia Lahti

4 SIOITETTU LAPSI ALOITAA VARHAISKASVATUKSESSA

Aloituskeskustelu ja kotikäynti

Hyvä alku. Useassa kunnassa on tapana aloittaa kaikkien lasten varhaiskasvatus tutustumisella ja aloituskeskustelulla ennen kuin lapsi ensimmäistä kertaa jää päivähoitoon. Perheen toiveesta riippuen keskustelu voidaan käydä joko lapsen kotona tai varhaiskasvatuspaikassa. Kotikäynti ennen varhaiskasvatuksen aloitusta on osoittautunut erityisen hyödylliseksi sijoitetulle lapsille ja alkavalle yhteistyölle sijaisvanhempien kanssa. Vastuuaikuisen vierailu perheen kotona rakentaa lapsen perusturvallisuutta tulevaa päivähoitoa ajatellen. Lapsen on tällöin helpompi luottaa uuteen aikuiseen elämässään, ja henkilökunnan on helpompi ymmärtää lapsen ja perheen elämää.

**“On kysyttävä,
ei oletettava asioita.
Juttele avoimesti
sijaisvanhemmuudesta ja
kysy, jos asia ei ole
sinulle tuttu.”**

sijaisvanhempi

Hyvä alku - tapaamisen tarkoituksena on ensisijaisesti tutustua lapseen ja luoda vanhemmille turvallinen ilmapiiri luottamukselliseen keskusteluun omasta perheestä ja lapsesta. Tapaamisessa mietitään yhteisiä sopimuksia (esim. äitien- ja isänpäivän vietto) sekä kasvatuskäytäntöjä. Keskusteluissa saadaan tietoa lapsen arkeen liittyvistä asioista, esimerkiksi lapsen syömisestä, nukkumisesta, leikkimisestä ja sosiaalisista suhteista.

**Kaikkea ei tarvitse kertoa kaikille.
Lasta suojaava kertomus ehkäisee leimaamista.**

Tapaamisessa käydään läpi, mitkä asiat ovat lapselle tärkeitä, mistä vanhemmat iloitsevat lapsessaan tai ovatko he huolissaan jostakin asiasta. On hyvä puhua siitä, miten lapsi hättäännyessään saadaan rauhoitetuksi. Jos lapsella on vaara vahingoittaa itseään tai toisia, on syytä keskustella luvasta käyttää tarvittaessa Holdingia, hoidollista kiinnipitoa. Kun perhehoitajat kuvailevat sijoitettua lasta, on henkilökunnan hyvä tukea vahvuuksien huomaamista sekä lapsessa että sijaisvanhemmissa. Sijaisperheessä asuminen voi myös herättää muissa lapsissa ja vanhemmissa uteliaisuutta. On tärkeää sopia ennakkoon, mitä lapsen taustasta voidaan tarvittaessa kertoa ulkopuolisille. Tämä lasta suojaava kertomus sisältää riittävät faktat, mutta kaikkea ei tarvitse eikä voi salassapitosäädöstenkään takia jakaa. Edellä mainitut seikat on hyvä kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Perheelle ja lapselle annetaan aloitustapaamisessa tietoa lapsen tulevasta varhaiskasvatuspaikasta ja sen henkilöstöstä. Tässä voi hyödyntää vaikkapa valokuvia. Lapsen tutustuminen tulevaan ryhmään ja päiväkotiiin/perhepäivähoitoon yhdessä sijaisvanhempien kanssa tulee sopia riittävän pitkäksi ja joustavasti toteutettavaksi. Sijaisvanhempi voi olla myös alkuvaiheessa lapsen mukana uudessa ryhmässä.

Verkostotapaaminen. Kun sijoitettu lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa, on hyvän alun kannalta tärkeää järjestää myös erillinen verkostotapaaminen, johon kutsutaan sijaisvanhempien lisäksi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ja mahdollisuuksien mukaan lapsen syntymävanhemmat sekä tarvittaessa mahdollisen kuntoutus- tai hoitotahon edustaja. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee lain mukaan tehdä yhteistyötä varhaiskasvatuksen järjestäjän kanssa. Verkostotapaamisessa vaihdetaan toimijoiden yhteystiedot sekä tarvittavat taustatiedot varhaiskasvatuksen järjestämiseksi. Toimiva monialainen yhteistyö on välttämätöntä onnistuneen sijoituksen kannalta.

**Lapsella saattaa olla kaksi perhettä elämässään.
Anna lapsen elää kokonaista elämää molemmissa.**

Tarvittavat tiedot varhaiskasvatuksen järjestämiseksi

Lapsen kokonaistilanne on oltava varhaiskasvatuksen toimijoilla tiedossa niiltä osin, kuin se on varhaiskasvatuksen sisällön ja järjestämisen kannalta välttämätöntä. Tiedon välttämättömyyden määrittelee varhaiskasvatuksen järjestäjä ja tarpeen pitää olla perusteltavissa. Lapsen ja hänen perheensä tietoja saa käsitellä vain siinä laajuudessa, kun ne varhaiskasvatuksen järjestämiseksi ovat tarpeen. Tiedot, jotka välttämättä tarvitaan lapsen tuen ja turvallisen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, saavat liikkua niitä tarvitsevien viranomaisten ja päiväkodin tai perhepäivähoitopaikan välillä. Riittävä tieto lapsen taustasta ja tilanteesta auttaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä suunnittelemaan lapselle tarpeelliset tukitoimet. On tärkeää sopia, käydä läpi ja kirjata lapsen tietoihin se, mitä tietoa ja keiden kanssa vaihdetaan.

Tarvittavan tuen järjestäminen lapselle voi edellyttää perustellusti lisätiedon pyytämistä sosiaalityöntekijältä. Perhehoitajalla ei ole oikeutta luovuttaa salassa pidettävää tietoa, vaan asiasta on vastuussa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden kannattaakin olla matalalla kynnyksellä yhteydessä lapsen sosiaalityöntekijään. Varhaiskasvatuksessa on oltava tieto, jos syntymävanhemmille ei erityisistä syistä voi kertoa lapsen varhaiskasvatukseen liittyviä asioita tai he eivät saa tulla esimerkiksi hakemaan lasta päiväkodista. Joskus voi olla tilanteita, että syntymävanhempien yhteydenpidosta on vaaraa lapsen kehitykselle tai turvallisuudelle. Tällöin yhteydenpitoa voidaan rajoittaa.

Tarvittavat tiedot sijoitetun lapsen varhaiskasvatukseen liittymiseen:

Yhteystiedot

- lapsi
- sijaishuoltopaikka
- huoltajat (lapsen syntymävanhemmat)
- lapsen sosiaalityöntekijä ja sijaishuollon päivystysnumero
- edellinen päiväkoti tai perhepäivähoitopaikka

Taustatiedot

- varhaiskasvatukseen järjestämisen kannalta oleelliset lapsen taustatiedot ja sijoitukseen/huostaanottoon johtaneet syyt
- lapsen terveydentila, lääkitykset, mahdolliset terapia- ja kuntoutuspalvelut
- yhteydenpito syntymävanhempiin/läheisiin
- lasta suojaava tarina
- monialaisen verkoston toimijoiden roolit, vastuut ja toimintatavat (syntymävanhempi, sosiaalityöntekijä, sijaisvanhemmat, hoitotaho, muut)

Varhaiskasvatukseen järjestäminen

- lapsen toiveet, vahvuudet ja erityiset tuen tarpeet
- lapsen kokemusmaailmaan liittyvät, arjessa huomioitavat asiat, oireilun laukaisevat tekijät ja rauhoittamisen keinot
- lapsen käyttäytymisessä tai sen muutoksessa seurattavat asiat (ruokailu, nukkuminen, wc-käyttäytyminen)
- odotukset ja tavoitteet lapsen varhaiskasvatukselle
- sijais-/vanhempien toiveet kasvatuskumppanuudelle ja vanhemmuuden tuelle

Varhaiskasvatukseen liittyvät sopimukset

- kenelle lapsen saa luovuttaa
- kuka hakee
- hoitoaika

Sosiaalityöntekijän yhteystiedot:

Vastuukasvattajan nimeäminen

Sijoitetulle lapselle on iästä riippumatta hyvä nimetä oma työntekijä, joka sitoutuu ottamaan päävastuun lapsesta hoitopäivän ajaksi oman työaikansa puitteissa. Turvattomasti kiintyneet lapset hyötyvät sensitiivisestä vastuukasvattajasta, joka voi toimia lapsen ”apu-vanhempana”, täydentävänä kiintymyksen kohteena ja tarjota erityistä huomiota juuri tälle lapselle. Läheisessä suhteessa aikuinen voi auttaa lasta säätelemään tunnetilojaan sekä luomaan rakentavampaa suhdetta itseensä, toisiin ja ympäristöön.

Vastuukasvattaja luo luottamussuhteen paitsi lapseen myös hänen perheeseensä auttaen lasta sopeutumaan päiväkotiin. Työajat ja lapsen hoitoajat on hyvä sovittaa yhteen, jotta varsinkin alkuvaiheessa tuttu aikuinen on vastaanottamassa lasta aamulla hoitoon tultaessa. Oman aikuisen tulisi olla sellainen, joka ei ole lähiaikoina vaihtamassa työpaikkaa. Poissaolojen sattuessa tehtävää voi hoitaa tähän nimetty, lapselle tuttu varahenkilö. Päiväkodin tiimiltä tämä edellyttää joustoa ja jatkuvaa vuoropuhelua, mutta siitä on hyötyä lapselle ja koko ryhmälle.

Vastuukasvattajan ydinosaamisen alueita:

- kokemusta haastavasti oireilevista lapsista
- myönteinen minäkäsitys
- empaattisuus
- kärsivällisyys, rauhallisuus, joustavuus
- leikkisyys, huumorintaju, luovuus
- johdonmukaisuus
- kyky hoivata, luoda turvaa ja rajoittaa
- tiimityötaito, kyky ottaa vastaan ohjeita
- vakituinen tai pitkäaikainen työsuhte

Sijoitetuille lapsille pysyvyys luo turvaa. He ovat erityisen haavoittuvaisia työntekijöiden vaihtuvuudelle. Tukeutuminen yhteen henkilöön voi auttaa lasta kestämään paremmin eroa vanhemmista. Tutun aikuisen läsnäolo saa lapsen stressitason laskemaan. Tarpeet vastuukaisen saatavilla oloon vaihtelevat yksilöllisesti. Jotkut lapset tarvitsevat koko-aikaista läsnäoloa, kun taas joillekin lyhyemmätkin päivittäiset yhteiset hetket saattavat riittää. Vähitellen lapsen kyetessä itsenäiseen toimintaan ja tunnesäätelyyn oman aikuisen läsnäoloa voidaan vähentää.

Turvattomasti kiintynyt lapsi kokee helposti tullessa unohtetuksi tai hylätyksi, ellei aikuinen kiinnitä jatkuvasti häneen huomiota. Vastuukasvattaja voi arjen keskellä vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta ylläpitämällä yhteyttä katsekontaktilla, kosketuksella, läsnäololla tai muistuttamalla lasta ryhmätilanteissa, että aikuinen tulee pian hänen luokseen.

Tutustuminen ja pehmeä lasku

Varhaiskasvatukseen tutustumisvaiheen tulee olla riittävän pitkä (2–6 viikkoa). Aluksi sijaisvanhempi on lapsen mukana koko ajan. Vähitellen vanhemman mukana olemisen aikaa lyhennetään. Totutteluvaiheessa lapsi tutustuu ympäristöön ja rutiineihin sekä uusiin lapsiin ja aikuisiin.

Ennustettavuus on sijoitetuille lapsille erityisen tärkeää. Alussa esimerkiksi kuvatuki ja strukturoitu kuvitettu päivä- ja viikko-ohjelma sekä ryhmän aikuisten valokuvat ovat hyväksi avuksi lapselle päivärutiinien hahmottamisessa. Siirtymäobjektit (esimerkiksi muovitettu kuva sijaisvanhemmista, vanhemman huivi tai muu esine lapsen naulakossa) tuovat turvaa ja helpottavat lapsen kokemaa ahdistusta tai ikävää. Joillekin lapsille oma nalle tai unikaveri on tärkeä turvallisuuden tuoja esimerkiksi lepoaikana.

Jotkut sijoitetut lapset vaikuttavat sopeutuvan helposti uuteen tilanteeseen eivätkä näytä ikävöivän lainkaan sijaisvanhempiaan. Lapsen turvaton kiintymystyyli voi näyttäytyä ylikiltteytenä tai omillaan pärjäämisellä, vaikka lapsi sisimmässään olisi aikuisen tukea tarvitseva. Lapsi voi kuitenkin oireilla kotona pinnistelyä reippaana päiväkotipäivän. Varhaiskasvatuksessa onkin tärkeää kuulla sijaisvanhempia sekä panostaa erityisesti lapsen ja sijaisvanhempien välisen kiintymyssuhteen tukemiseen. Joskus voi olla perusteltua lyhentää hoitoaika. Jos vaikuttaa siltä, ettei lapsi ole vielä valmis kokopäivähoitoon, kannattaa keskustella sijaisvanhempien kanssa mahdollisuudesta osa-aikahoitoon tai varhaiskasvatuksen aloituksen lykkäämiseen esimerkiksi puolella vuodella tai vuodella.

Varhaiskasvatuksessa on tärkeää tukea lapsen ja sijaisvanhemman välistä kiintymyssuhdetta.

Varahoitoa tulee välttää, koska ennestään monia muutoksia kokenut sijoitettu lapsi kokee helposti turvattomuutta joutuessaan uuteen ympäristöön. Varmuuden vuoksi kannattaa silti tutustua etukäteen varahoitopaikkaan, jos tarve sen käyttämiseen tulee yllättäen. Muutoinkin lasta tulee valmistella tavallisuudesta poikkeaviin tai uusiin tilanteisiin. Esimerkiksi retkelle lähteminen tai uusi lapsi/aikuinen ryhmässä vaativat tilanteen läpikäyntiä ennakoon. Sijaisvanhemmille on aina tärkeää tiedottaa sekä lyhyt- että pitkäkestoisista henkilöstövaihdoksista.

5 SIOJITETUN LAPSEN VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatuksen keskeisenä tavoitteena on luoda optimaalinen ympäristö lapsen kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle sekä sitouttaa lapset mukaan toimintaan. Sijoitetut lapset saattavat joskus tarvita enemmän tukea sopeutuakseen varhaiskasvatuksen arkeen. Varhaiskasvatus tarjoaa parhaimmillaan turvallisia vuorovaikutussuhteita, joilla on keskeinen rooli lapsen selviytymisen ja traumasta toipumisen kannalta.

Lapsen oireillessa juurisyiden tunnistaminen ja ymmärrys trauman vaikutuksista tunne-elämään, vuorovaikutussuhteisiin ja oppimiseen tarjoaa hyvän alustan tuen suunnittelulle. Johdonmukainen ja pitkäkestoinen työskentely tuottaa tulosta. Lapsen mieli on joustava. Turvan ja luottamuksen rakentuessa oireilu vähitellen helpottaa.

Lapsen vakauttamisessa on tärkeintä turvan luominen, korjaava vuorovaikutus sekä selviytymiskeinojen opettaminen

Mentalisaatio ja kiintymyskeskeinen kasvatust

Traumatisoituneiden lasten kasvatuksessa on oleellista turvan ja luottamuksen rakentaminen. Turvallista vuorovaikutussuhdetta rakennettaessa on keskeistä herkkyyden tunnistaa lapsen käyttäytymisen taustalla olevat merkitykset, tarpeet ja oireilua laukaisevat tekijät. Lapsen oireilu on yritys kertoa jotain omasta kokemusmaailmastaan käsin. On tärkeää opetella tuntemaan lasta ja ennakoimaan tilanteet, jotka saavat hänet tolaltaan sekä tunnistaa keinot, joilla lapsen saa rauhoittumaan ja tuntemaan turvaa. Sijais- ja syntymävanhemmat ovat tässä varhaiskasvatuksen tärkeä kumppani.

Ristiriitatilanteissa myönteinen tunneyhteys lapsen kanssa voi helposti katketa. Jos aikuinen ei kykene tarkastelemaan tilannetta lapsen näkökulmasta vaan reagoi rankaisevasti, jää lapsen käyttäytymisen taustalla oleva tarve helposti huomaamatta. Aikuinen ei pysty tarjoamaan säätelyapua ja auttamaan lasta, jos hän asettuu ”napit vastakkain”-asetelmaan tai on lapsen kanssa samanlaisen sisäisen tunnemyrskyn vietävissä.

Kuva 3. Kasvattajan kyky pitää mielessä yhtä aikaa oma ja lapsen kokemus, auttaa häntä sekä omien tunteiden säätelyssä että lapsen tunnemyrskyn kannattelussa

Mentalisaatio tarkoittaa sitä, että varhaiskasvattaja pohtii ja havainnoi tietoisesti lapsen näkökulmaa ja käyttäytymisen takana olevia kokemuksia, tarpeita, aikeita, tunteita ja toiveita. Samalla hän myös pohtii ja havainnoi omia ajatuksiaan, tunteitaan ja toimintaansa sekä niiden vaikutusta vuorovaikutustilanteisiin. Mentalisaatiokyky auttaa aikuista ennakoimaan omia ja lapsen reaktioita eri tilanteissa. Mentalisoiva kasvattaja kykenee ymmärtämään ja ylläpitämään tunneyhteyttä lapsen kanssa tilanteissa, joissa lapsi kokee uhkaa ja ylivyöryviä tunteita. Turvallisessa vuorovaikutussuhteessa lapsi sisäistää taidot ja oppii vähitellen itse-säätelyä.

Toisen ihmisen arvostava ja hyväksyvä katse on supervoima. Hyväksyvä ilmapiiri poistaa muurit lapsen ympäriltä. (van der Kolk)

Monet vakavasti traumatisoituneet, menetyksiä kokeneet lapset kärsivät massiivisesta häpeän tunteesta. Häpeän tunne rajoittaa lasta tuntemasta sisäistä iloa, rauhaa ja spontaanisuutta. Uudet hylkäämisen kokemukset ja reaktiivinen, rankaiseva kasvatustyyli, kuten päiväkodin ryhmätilanteesta poistaminen ”yksin miettimään”, vahvistavat entisestään häpeän ja arvottomuuden tunteita pahentaen oireilua. Empaattinen ja ohjaava kasvatustyyli toimii näiden lasten kanssa paremmin kuin auktoriteettiin perustuvat, rankaisevat käytännöt.

Keinoja vähentää lapsen häpeän tunnetta:

- Ohjaa vapaissa leikeissä ja auta ristiriitojen selvittelyssä
- Hyväksy lapsi, vaikka et hyväksyisi käyttäytymistä
- Ole empaattinen, rauhoita itsesi ja säilytä yhteys lapseen
- Älä provosoidu; tiedosta, että lapsi heijastaa sinuun kokemaansa
- Sitoudu sanoittamaan lapselle, sitä mitä tilanteessa tapahtuu
- Käytä täsmällistä kieltä ja perusta faktoihin
- Anna lapselle vaihtoehtoja ja mahdollisuus kontrolloida tilannetta
- Tarjoa mahdollisuus hyvittää teot ja korjata virheet
- Älä sulje lasta yksin pois ryhmästä
- Auta lasta tulemaan tietoiseksi vahvuuksistaan

Aikuisen leikkisä asenne, hyväntahtoisuus, hyväksyntä, kiinnostus sekä empaattisuus rakentavat lapselle tilaa olla avoin ja haavoittuva. PLACE-asetus (Hughes, 2006) vahvistaa lapsen ja aikuisen välistä kiintymyssuhdetta. Kiintymyskeskeinen lähestymistapa aktivoi aivojen osia, jotka edistävät avoimuutta ja yhteyttä ihmissuhteessa sen sijaan, että lapsi käyttäytyisi torjuvasti ja suojautuen. Kiintymyskeskeisellä kasvatustyyllillä on menestyksekkäästi autettu traumatisoituneita lapsia arjen kasvatustilanteissa sijaisperheissä, varhaiskasvatuksessa ja koulussa.

Kuva 4. Kiintymyksen keskeinen PLACE- asenne lapseen

Varhaiskasvattaja, jonka oma lapsuuden kiintymyssuhde on ollut turvallinen, pystyy myös helpommin olemaan kasvattajana turvallinen ja suhtautumaan lapseen kannustavasti. Omat lapsuuskokemukset, kipupisteet ja se, miten omat tarpeet tulivat kuulluksi lapsuudessa, rakentavat pohjaa asenteille, joilla lapsia kohdataan. Lapsen käyttäytyminen herättää aikuisessa vastatunteita, joilla voi olla yhteyttä hänen omaan elämäntarinaansa. On hyvä tulla tietoiseksi omasta kasvuhistoriastaan ja siihen vaikuttavista tekijöistä, jotta voisi olla provosoitumatta ja välttää turhilta valtaisteluilta lapsen kanssa. "Mikä saa minut toimimaan näin?" -kysymyksen esittäminen itselle ja oman ajattelun peilaaminen toisten kanssa ovat ensimmäinen askel muutoksen tiellä ja oman ammatillisuuden kehittämisessä. Ammattilaisia on tärkeää kannustaa lisäämään itsetuntemustaan, sekä työstämään omia menetyksiään ja traumakokemuksiaan, etteivät ne tiedostamattomina vaikuta kohtaamisiin lasten kanssa. Työnohjaus on oiva paikka reflektoida ja käydä tämän suuntaista pohdintaa.

Kun työkseen kasvattaa toisia, on hyvä olla tietoinen omasta kasvuhistoriastaan.

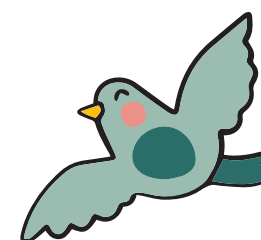
Traumatietoisuus varhaiskasvatuksessa

Traumatisoituminen vaikeuttaa lapsen kykyä säädellä stressiä. Haavoittavat, ylivoimaiset, henkisen sietokyvyn ylittävät tapahtumat tai haavoittava kasvuympäristö vaikuttaa lapsen kehitykseen. Traumatietoisuus varhaiskasvatuksessa auttaa lasten kanssa toimivia ymmärtämään ja kohtaamaan vakavasti traumatisoituneiden perustarpeita sekä välttämään samalla omaa myötätuntuupumusta. Traumatietoisessa kohtaamisessa keskeinen orientaatio lapseen tulee seuraavien kysymysten kautta: Mitä tämä lapsi käyttäytymisellään yrittää kertoa? Mitä hän on kokenut? Mitä hän tarvitsee? Miten voin auttaa?

Uhkaaviksi koetuissa tilanteissa ihmisillä on käytössä biologinen selviytymismekanismi: valmius taistella, paeta tai jähmettyä. Aina ei voi etukäteen tietää, mikä laukaisee puolustus-käyttäytymisen. Traumatisoituneilla nämä puolustusreaktiot voivat jäädä päälle. Yliherkkä "vahtikoira" lapsen aivoissa skannaa taukoamatta mahdollisia uhkia ja kuluttaa voimia. Tämä voi näkyä joko ylivireytenä tai alivireytenä. Voimakkaan tunnetilan vallassa harkinta on estynyt ja omaa toimintaa on hankalaa ohjata. Järkeily voi tapahtua vasta kun voimakas tunnetila on hieman laantunut. Siksi aikuisten tärkeiden tehtävien on luoda lapselle turvallisuudentunnetta ja auttaa löytämään keinoja säädellä stressiä.

"On hyvä tietää riittävästi, jotta ymmärrys lapsen tilanteesta kasvaa ja osaa kohdata mahdolliset arjen haasteet lasta oikein tukien."

varhaiskasvatuksen
opettaja

Lapsen vakauttaminen – stressin säätely ja tunnetaitojen vahvistaminen

Vakauttamisella tarkoitetaan toimintaa, joka parantaa lapsen kykyä selvitä arjesta. Selviytymisen tukeminen edellyttää avoimuutta ja rehellisyyttä koskien asioita, jotka laukaisevat lapsen huonoja oloja. Vakauttavan työskentelyn tavoitteena on luottamuksen rakentaminen, lapsen turvallisuuden tunteen vahvistaminen, selviytymisen ja itsestä huolehtimisen tukeminen, oireilun lieventyminen sekä itse- ja tunnesäätelytaitojen harjoittelu.

Jos lapsi kokee olevansa rakastettu ja turvassa, aivot erikoistuvat tutkimiseen, leikkiin ja yhteistyöhön. Jos hän on peloissaan ja torjuttu, aivot erikoistuvat yrityksiin hallita pelon ja hylätyksi tulemisen tunteita.
(van der Kolk 2014)

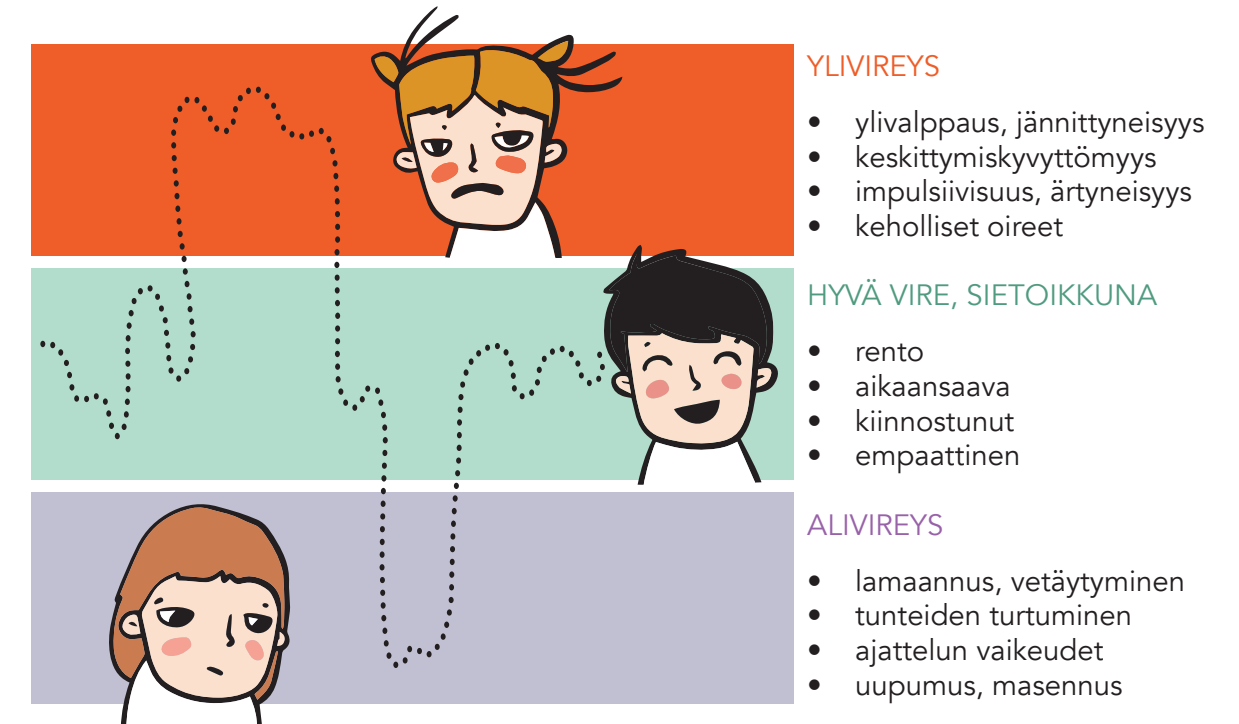
Kun lapset kokevat traumaattisia tapahtumia, oireilu voi vaihdella reaktion puuttumisesta voimakkaaseen tunnepurkaukseen. Kokemusta saatetaan ilmentää pelolla, vihalla, syyllisyydellä, surullisuudella tai vaikkapa kieltämällä tapahtunut. Keskeistä auttamisessa on vakauttaminen. Luottamuksen ja hyvän vuorovaikutuksen syntymistä edesauttaa em. aikuisen kiinnostunut, empaattinen, hyväksyvä ja hyväntahtoisen leikkisä asenne (PLACE).

Turvallisuus rakentuu vähitellen lisäämällä

- ennakoitavuutta, jatkuvuutta ja selkeitä rutiineja
- aikuisen johdonmukaisuutta
- kehitystasoista kohtaamista
- syy- ja seuraussuhteiden opettamista, rajoittamista
- kiusaamiseen puuttumista
- arjen selviytymistaitojen tukemista
- tunne- ja itsesäätelytaitojen opettamista
- kannustusta ja toivoa

Uuden oppimisen edellytyksenä on turvallisuuden lisäksi kyky säädellä sisäistä vireystilaa. Oppiminen voi tapahtua vain optimaalisessa vireystilassa, ”sietoikkunassa”, kun lapsi ei ole yli- tai alivirittynyt. Sietoikkunan sisällä tunteita pystytään säätämään, olo on rento ja utelias sekä ajatus kulkee. Traumatisoituneilla stressin sietoikkuna on usein kaventunut ja vireystila heittelee hallitsemattomasti. Stressikynnyksen ylittyessä aivot ajautuvat ylivireyteen, kaaokseen, jolloin tunteiden säätely vaikeutuu. Keho reagoi tilanteeseen esim. pinnallisella hengityksellä tai sydämen hakkaamisella. Käyttäytyminen on impulsiivista, mieli levoton, keskittyminen vaikeaa ja tunnepurkaukset hallitsemattomia.

Ylivireydestä säätelyn piiriin pääsemisessä auttaa rauhoittavan aikuisen tuki. Aikuinen ei saa pakottaa lasta reagoimaan tietyllä tavalla, vaan hänen on hyväksyttävä ja vastaanotettava reaktiot.

Kuva 5. Turvattomuus kaventaa lapsen stressin sietoikkunaa ja tunteiden säätely vaikeutuu. Kannattelevien aikuisten ja vakauttamisen avulla lapsen kyky sietää stressiä paranee.

Lapsen itsesäätelyn tukemiseksi on hyvä

- sanoittaa lapsen tunteita ja reaktioita
- mallintaa ja kertoo omista rauhoittumisen strategioistaan (syvähengitys, liikunta)
- tukea lasta löytämään omat rauhoittumiskeinonsa (kävely, pallon puristelu, huomion suuntaaminen)
- pilkkoa haastavia tehtäviä pienemmiksi
- lisätä lapsen hallinnan tunnetta antamalla vaihtoehtoja, joista lapsi saa valita
- antaa välitöntä, kannustavaa palautetta

Alivireys ilmenee vetäytymisenä, apatiana ja vaikeutena tehdä päätöksiä. Olo on turta, alakuloinen, uupunut ja toivoton. Tunteita nostattavia tilanteita vältellään. Säätelyn ja hyvän vireystilan piiriin pääsemisessä auttaa rauhoittaminen, tietoiseen läsnäoloon ankkuroivat harjoitukset (veden juonti, esineen tunnustelu, huomion kohdistaminen ympäristöön) ja liikkeelle aktivoiminen (lihasten jännitys/rentoutus). Lasta voi esimerkiksi pyytää kertomaan, mitä ikkunasta näkyy, mitä ympärillään kuulee. Ankkuroiminen, huomion kohdistaminen tähän hetkeen suuntaa lapsen huomion pois ahdistavista ajatuksista ja tunteista auttaen vireystilan säätelyssä.

Selviytymistä tukee kokemus, että voi itse vaikuttaa omaan oloonsa.

(Boon 2011)

Kehitystasoinen kohtaaminen

Edellä on puhuttu sijoitetun lapsen kehitykselle tyypillisestä palapelimäisyydestä. Traumatisoituneelta lapselta ei voi odottaa ikätyypillistä käyttäytymistä. On ymmärrettävä, että hän voi tarvita enemmän aikuisen ohjausta ja läsnäoloa erityisesti tunne- ja sosiaalisia taitoja edellyttävissä tilanteissa. Näitä ovat usein siirtymätilanteet, vapaa leikki, ulkoilu, lepohetket ja uudet tilanteet, joita lapsi ei voi ennakoida.

Kehitystasoinen kohtaamisen pääperiaatteita:

- Näe lapsen käyttäytyminen kommunikaationa, ei tahallisenä tekona.
- Älä takerru oireisiin vaan opettele tuntemaan lapsi käyttäytymisen takana.
- Käytä selkeää kieltä ja yksinkertaisia ilmaisuja.
- Sitouta lapsi toimintaan.
- Etsi lapsen kiinnostuksen kohteet ja rakenna toimintaa niiden ympärille.
- Anna sopivia haasteita ja sopeuta tavoitteet lapsen kehitystasoon.
- Yksinkertaista tehtäviä ja jaa ohjeet pienempiin osiin.
- Eriytä vuorovaikutus- ja tunnetaitoja vaativat tehtävät kehitystasoa vastaaviksi.
- Auta onnistumaan ja ratkaisemaan ongelmia ja ole lähellä valmiina tukemaan.
- Kannusta ja osoita olevasi aidosti iloinen ja ylpeä lapsen onnistumisista.

Onnistumisen kokemukset vahvistavat lapsen itsetuntoa ja luottamusta kykyihinsä. Tätä kautta myös oireilu helpottaa. On myös huomattava, että ihmeet eivät tapahdu hetkessä vaan vaativat johdonmukaista ja pitkäjänteistä työtä. Työ kantaa hedelmää pitkällä tähtäyksellä.

Jos lapsi ei koe olevansa turvassa, omien voimavarojen sekä vahvuuksien hyödyntäminen rajoittuu ja ikäkaudelle tyypillisten kehitystehtävien suorittaminen häiriintyy.

Siirtymätilanteet varhaiskasvatuksen aikana saattavat lisätä lasten ahdistuneisuutta, koska niiden herättämä epävarmuus voi synnyttää hallinnan menetyksen tunteita ja yhdistyä menetyskokemuksiin. Siirtymätilanteissa lapsi saattaa alkaa pelleillä, häiritä, viivyttellä, vaellella, vetäytyä omaan maailmaansa, saada vatsakipuja tai oirehtia muuten psykosomaattisesti. Lasten ahdistuneisuus lievittyy ja hallinnan tunne kasvaa, jos siirtymätilanteet ovat ennustettavia, toistuvia ja ne noudattavat rutiineja ja järjestystä. Lapsen on tällöin helpompi keskittyä tekemisiinsä, luottaa ympärillä oleviin aikuisiin ja oppia sisäistämään rutiinit ja aikataulut.

Siirtymätilanteita sijaishuoltopaikasta varhaiskasvatukseen helpottavat paitsi oma pehmolelu (transitionaaliobjekti), oma paikkamerkki, näkyvillä olevat vanhempien kuvat sekä esille laitetut valokuvat ryhmässä sillä hetkellä työvuorossa olevista aikuisista. Päivän kulku ja ryhmäjaot on myös hyvä tehdä seinälle näkyviksi symbolien, kuvien ja muistikorttien avulla. Päivän kulkua voi kuvata myös sarjakuvana. Ajan kulumista eri toiminnoissa kuvaamaan voi ottaa käyttöön esimerkiksi Time timer -kellon tai värivisualisoinnin. Näin lapsi voi seurata, paljonko aikaa toiminnassa on jäljellä. Henkilöstön poissaolojen ja vaihdosten yhteydessä turvallisuutta ja hallinnan tunnetta lisää se, että lapsi voisi olla tutussa lapsiryhmässä, tutun aikuisen seurassa. Toimintakauden alkuun ja lomiin liittyviin aloitus- ja jäähyväisrituaaleihin kannattaa myös kiinnittää erityistä huomiota.

Selkiyttävä puhe ja lapsen ystävyyssuhteiden tukeminen. Sijoitettu lapsi tarvitsee usein tukea selviytyäkseen vuorovaikutustilanteissa toisten kanssa. Hän saattaa tulkita vuorovaikutustilanteita väärin. Kiintymyssuhteissaan vaurioitunut lapsi kokee aiempien kokemustensa pohjalta turvallisetkin tilanteet uhkaavina. Hylätyksi ja kaltoinkohdelluksi tulemisen pelko aktivoituvat helposti. Onkin tärkeää, että lapselle selvennetään, mistä uhkaavaksi koetussa tilanteessa on kyse ja tehdään selväksi, että useimmat ihmiset haluavat auttaa toisia.

Lasta kannattaa opettaa olemaan avulias muille ja ohjata häntä vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Kieltojen sijasta kannattaa käyttää myönteisiä ilmaisuja, joihin lapsi reagoi helpommin. Lyhyet lauseet, selkeä kieli ja yksinkertaiset ohjeet auttavat lasta ymmärtämään oikein. Ohjauksen apuna voi käyttää sarjakuvaa, kuvista kertomista, satuja ja esimerkkitarinoita tai roolileikkiä rakentavasta vuorovaikutuksesta.

On tärkeää huomata lapsen edistyminen ja kannustaa häntä. Joskus lapsi saattaa turvallisessa ryhmätilanteessa alkaa kertoa traumaattisista kokemuksistaan. Tämä voi olla muista lapsista hämmentävää ja pelottavaa. On hyvä kertoa lapselle, että omista kokemuksista kertominen on tärkeää ja oikein, mutta rajata puhe parempaan hetkeen. ”Hyvä, että kerroit. Jutellaan tästä lisää myöhemmin.” Myöhemmin kahden kesken voidaan käydä asiaa läpi sekä selventää, kuka voisi auttaa.

Tunne-elämältään haavoittuneiden lasten on usein vaikeaa solmia ja ylläpitää ystävyyssuhteita sekä toimia vapaissa leikkitilanteissa. Aikuinen ei voi vain lähettää lasta leikkimään toisten kanssa ja havainnoida tilannetta, jos lapsi ajautuu helposti ristiriitoihin. Usein juuri vapaat tilanteet, joita aikuinen ei ole ohjaamassa, ovat näille lapsille pelottavia ja hankalia. Aikuiselta vaaditaan silloin aktiivista roolia. Hän voi auttaa lasta leikkimällä hänen kanssaan yhdessä, opettamalla sääntöjä sekä ottamalla muita lapsia mukaan leikkiin ja ohjaamalla lasten välistä vuorovaikutusta. Ryhmässä toimimisen taitoja voi opetella myös muissa pienryhmätilanteissa. Vähitellen lapsen taitojen karttuessa aikuinen voi alkaa vetäytyä leikistä havainnoijan rooliin ja olla kuitenkin tarvittaessa saatavilla.

6 LAPSEN OIKEUS OSALLISUUTEEN

Sijoitetun lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen on aina tärkeää huomioida verkostotyön suuri merkitys. Kun lapsi kokee, että tärkeät aikuiset puhaltavat yhteen hiileen, hänelle tulee tilaa kasvuun ja kehitykseen.

Lapsella on oikeus osallisuuteen, oikeus tulla kuulluksi sekä oikeus saada tietoa häntä koskevista asioista. Hänellä on oikeus olla paikalla, kun häneen liittyvistä asioista puhutaan ja päätetään. Lapselle kerrotaan ennakkoon tapaamisen syy ja käsiteltävät asiat ja keskustellaan siitä, mitä on paikalla. Osallisuuteen sisältyy myös mahdollisuus kieltäytyä. Lapselta tulee aina kysyä, haluaako hän olla aloituspalaverissa mukana. Usein voi olla hyvä, että lapsi on mukana palaverin alussa ja siirtyy leikkimään sen jatkuessa. Lapsesta on usein helpotavaa huomata, että varhaiskasvatuksessa tiedetään, ettei hän asu syntymävanhempiensä luona.

Tapaamisissa on tärkeää huomioida, että ne ovat lapsilähtöisiä ja voimavarakeskeisiä. Lapsen läsnä ollessa osallistujien määrä kannattaa olla mahdollisimman pieni. Syntymävanhempien läsnäolo voi joskus synnyttää jännitteitä. Heidän osallisuutensa lapsen elämässä on kuitenkin merkityksellinen. Lapsen turvallisuuden tunnetta lisää, jos hän näkee, että tärkeät aikuiset toimivat yhdessä. Tapaamisen jälkeen on hyvä, että lapselle läheinen aikuinen käy hänen kanssaan kertaalleen läpi käsitellyt asiat. Näin hän voi auttaa lasta niissä kysymyksissä, jotka ovat mahdollisesti jääneet epäselviksi.

Sijaisvanhemmuus on vaativa tehtävä ja varhaiskasvatuksen tarjoama vanhemmuuden tuki on ensiarvoisen tärkeää. Luottamuksellinen, avoin ja rehellinen päivittäinen vuoropuhelu on välttämätöntä. Kuten edellä on kuvattu haavoittavilla lapsuuskokemuksilla voi olla vaikutuksia lapsen käyttäytymiseen ja kehitykseen. Ammattikasvattajien tuki ja asiantuntemus tukee sijaisvanhemmuuden tehtävää. Varhaiskasvatuksessa kannattaa puolestaan hyödyntää sijaisvanhempien lapsituntemusta ja huomioida heidän näkemyksiään. Voi olla hämmentävää, jos lapsen käyttäytyminen vaihtelee paljon paikasta riippuen. Varhaiskasvatus voi olla lapselle kuormittavaa ja tunteet saattavat purkautua hallitsemattomasti sijaisperheessä tai päinvastoin. Lähiaikuiset voivat helposti alkaa epäillä omaa tai toisten kykyä toimia kasvattajana. Läpinäkyvyys ja avoimuus ovat avaimia luottamuksen syntymiseen ja lapsen tarpeisiin vastaavan tuen tarjoamiseen yhteistyössä. Ihmeet tapahtuvat arjessa, mutta muutokset vaativat johdonmukaisuutta ja aikaa.

Sijaisvanhempien toiveita varhaiskasvatukselle:

Päivittäistä yhteistyötä sijaisvanhempien ja varhaiskasvatuksen välillä tulee tiivistää.

Lasta koskevista asioista tulee voida puhua luottamuksellisesti, avoimesti ja rehellisesti.

Tiedonkulun käytäntöjä lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen välillä tulee selkiyttää, jotta lapsen tarpeet voidaan huomioida varhaiskasvatuksessa.

Varhaiskasvatuksessa tulee olla riittävästi tietoa lapsen elämänhistoriasta sekä trauman ja kiintymistylin vaikutuksesta lapsen käyttäytymiseen.

Ammattilaisten osaamista lastensuojelusta, trauma-auttamisesta, vakauttamisesta, kiintymyssuhteista sekä lapsen selviytymisen tukemisesta tulee vahvistaa.

Usein on myös niin, ettei sijoitettu lapsi vaadi millään tavoin erityistä huomiota varhaiskasvatuksessa. Tästä huolimatta on tärkeä tunnistaa lapsen tarpeet tulla nähdyksi ja sylitellyksi. Voi myös olla, että asuminen sijaisperheessä voi kiinnostaa muita lapsia ja heidän vanhempiaan. Kaikenlaisten perheiden ja perhemuotojen käsittely varhaiskasvatuksessa normalisoi ja vähentää riskiä leimatuksi tulemisesta. Yhdessä sijaisvanhempien ja lapsen kanssa sovittu lasta suojaava tarina antaa mahdollisuuden kertoa ulkopuolisille sen, mikä on tarpeellista.

"Mun masuäiti on ihan muualla ja mun iskä on kans ihan muualla mut mä asun täällä ja nää on mun äiti ja isi"

lapsi

Kun sijaishuollosta itsenäistyneiltä nuorilta kysyttiin varhaiskasvatuskokemuksista, esiin nousivat muistot hyvästä ruuasta, leikkikavereista, aikuisen sekä torjuvasta asenteesta että hyväksynnästä ja lämpimästä sylistä. Jokaisen muistelijan tarinat olivat yksilöllisiä. Siinä, missä joku muisti oireilleensa aggressiivisuudella ja levottomuudella, toinen haki syliä, kolmas oli vetäytyvä ja kiltti, neljäs sosiaalinen selviytyjä ja hyvä kaveri. Myös päiväkotikäiset kertoivat leikin avulla päiväkotipäivästään. Kavereiden ja empatian merkitys korostui. Päiväkodin aikuiset näyttäytyivät sekä pelottavina että lempeinä. Ruokailu-, WC- ja nukkumatilanteet sekä siirtymätilanteet näyttäytyivät pienten kokemuksissa haastavina.

Kaikilla lapsilla on sama tarve: näe ja huomaa minut tarpeineni. Varhaiskasvatuksen henkilöstöltä vaaditaankin herkkiä tuntosarvia ja pelisilmää. On nähtävä lapsen oireilun taakse voidakseen kohdata lapsen tarpeet ja auttaa. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tehtävä on olla lapsen puolella. Varhaiskasvatuksen aikuiset ovat lapsille tärkeitä roolimalleja, joilla on valta saada lapsi tuntemaan itsensä hyväksytyksi, arvokkaaksi ja kyvykkääksi. Kun aikuisten yhteistyö toimii muodostaen lasta kannattelevan verkoston, on lapsen maailma täynnä mahdollisuuksia. Tämä luo hyvät lähtökohdat myöhemmälle koulupolulle.

*Toivo
syntyy hiljaisten
äänten kuulemisesta,
pienistä teoista,
jotka jättävät toivon jälkiä.
Toivo on tie unelmien
toteutumiseen.*

7 PIENI SANAKIRJA

Ammatillinen perhekoti

Perhehoidon muoto. Amatilliset perhekodit toimivat lähtökohdiltaan kuten tavanomaiset sijaisperheet edellyttäen kuitenkin perhekotivanhemmilta vahvempaa amatillista osaa-mista. Tämä mahdollistaa erityistä hoitoa tarvitsevien lasten ja nuorten sijoittamisen per-hehoitoon.

Avohuollon tukitoimi

Perheille järjestettyjä vapaaehtoisia ja yhteistyöhön perustuvia tukitoimia ja palveluja, jotka auttavat lapsia ja vanhempia heidän omassa elämässään. Avohuollon tukitoimia ovat mm. tukihenkilön tai perheen järjestäminen, lapsen harrastustoiminnan tukeminen sekä kotiin tarjottava perhetyö.

Ehkäisevä lastensuojelu

Peruspalveluita, joiden tarkoituksena on antaa apua ja tukea perheelle ajoissa – ennen kuin ongelmia syntyy. Tällöin lapsi ei ole lastensuojelun asiakkaana. Ehkäisevää lastensuojelua tehdään esimerkiksi äitiys- ja lastenneuvolassa, varhaiskasvatuksessa, opetuksessa ja nuo-risotyössä.

Huostaanotto

Viimesijainen toimi, jos lapsen/perheen ongelmat ovat todella vakavia tai jos ne ovat kes-täneet kauan. Lapsesta pidetään huolta hänen oman kotinsa ulkopuolella, jolloin vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta siirtyy viranomaisille. Huostaanotto tehdään vain, jos se on lapsen edun mukaista eivätkä muut lastensuojelun toimenpiteet ole riittäneet.

Kiireellinen sijoitus

Jos lapsi on välittömässä vaarassa, eikä kukaan hänen läheisistään pysty huolehtimaan hä-nestä, lastensuojelun pitää hakea lapsi turvaan. Kiireellinen sijoitus on aina väliaikainen turvaamistoimenpide (korkeintaan 30vrk + 30vrk). Se voidaan tehdä, vaikka lapsi tai van-hemmat vastustaisivat sitä.

Laitoshoito

Lapsen hoito, kasvatusta ja huolenpito järjestetään lastensuojelulaitoksessa, esimerkiksi las-tenkodissa. Laitoshoidossa koulutetut työntekijät pitävät huolta lapsista ja nuorista. Lasten-kodit noudattavat toiminnassaan lakia, ja niiden toimintaa valvotaan.

Lapsen asiakassuunnitelma

Jokaiselle lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle tehty suunnitelma, johon kirjataan lapsen kokonaistilanne (mm. asiakkuuteen johtaneet syyt, avun tarve, tukitoimet ja tarjotut palvelut sekä aikataulu). Suunnitelma tarkistetaan vähintään kerran vuodessa.

Lastensuojeluilmoitus

Viranomaisen velvollisuutena on tehdä ilmoitus lapsen tai perheen hyvinvointiin liittyvästä huolesta sosiaalitoimeen puhelimitse tai kirjallisesti. Lapsen tilanteesta voi keskustella nimet-tömänä ja konsultoida lastensuojelun työntekijöitä myös epävarmoissa tilanteissa.

Lastensuojelulaitos

Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit, koulukodit, nuorisokodit sekä vastaanottokodit. Las-tensuojelulaitoksissa asuvat lapset ja nuoret, joiden tarpeisiin vastaavaa palvelua ei voida tarjota perhehoidossa.

Lastensuojelun asiakkuus

Lastensuojelun asiakkuus ei käynnisty suoraan lastensuojeluilmoituksesta vaan vasta silloin, jos lapsen ja perheen tilanne vaatii tuekseen lastensuojelun palveluita ja tukitoimia. Lasten-suojelun asiakkuus voidaan aloittaa myös tilanteessa, jossa lapsi tai vanhemmat eivät koe sitä tarpeelliseksi.

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä

Lastensuojelun asiakkaalle nimetty työntekijä, joka huolehtii lapsen asioista sekä viime kä-dessä turvaa lapsen hyvinvoinnin. Hänellä on vastuu lapsen edun ja oikeuksien toteutumises-ta. Hän huolehtii siitä, että lapsi saa tarvitsemansa tuen ja palvelut sekä valvoo lapsen etua.

Lastensuojelutarpeen selvitys

Prosessi, jossa arvioidaan lastensuojelulain mukaisten palveluiden ja tukitoimien tarvetta sekä lapsen kasvuolosuhteita yhteistyössä perheen kanssa. Lapsi ei ole asiakas vielä selvityk-sen aikana. Selvityksen tulee valmistua viimeistään 3kk kuluessa.

Palvelutarpeen arvio

Keskeinen sosiaalihuoltoon kuuluva tehtävä, jossa arvioidaan kokonaisvaltaisesti lapsen/perheen tuen tarvetta yhteistyössä perheen kanssa. Arvion tulee valmistua viimeistään 3kk kuluessa.

Perhehoito

Lapsi tai nuori sijoitetaan asumaan yksityiseen kotiin tavallisen perheen (sijaisperhe) luo tai amatilliseen perhekotiin.

Sijaisperhe

Sijaisvanhemmuuteen koulutettu tavallinen perhe (voi olla myös lapsen sukulais- tai ystävä-perhe), jolla on halu ja valmius tarjota hoivaa ja huolenpitoa lapselle, jonka ei ole mahdollista asua omassa syntymäkodissa. Sijaisperheessä lapsi saa turvallisen arjen ja kodin siksi aikaa, kun hän sitä tarvitsee. Sijaisvanhempia kutsutaan myös perhehoitajiksi.

Sijoitus avohuollon tukitoimena

Vaikeassa tilanteessa lapsi tai koko perhe voidaan vapaaehtoisesti sijoittaa hetkeksi pois ko-toa avohuollon tukitoimena. Lapsi voi olla sijoitettuna lyhyen aikaa (enintään 6kk), jos arvi-oidaan, että tilanne korjaantuu nopeasti. Vanhemmat päättävät edelleen lapsen asioista ja huollosta.

9 KIRJALLISUUTTA JA LÄHTEITÄ

Adoptoitu lapsi varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. (2018) Verkkojulkaisu. Adoptioperheet ry.

Becker-Weidman, A. ja Shell, D. (2008) *Auta lasta kiintymään. Vuorovaikutteinen kehityopsykoterapia traumaperäisen kiintymyssuhdehäiriön hoidossa*. PT-kustannus.

Becker-Weidman, A. (2013) DDP-AAPINEN. Vuorovaikutteinen kehityopsykoterapia pähkinäkuoressa. Näyttöön perustuva tehokas hoitomenetelmä. PT-Kustannus.

Bomber, L. (2007) *Inside I'm hurting*. Practical strategies for supporting children with attachment difficulties in schools. Worth publishing Ltd. London.

Boon, S., Steele, K. & van der Hart, O. (2011) Traumaperäisen dissosiaatiohäiriön vakauttaminen - taito-ohjelma potilaille ja terapeuteille. Traumaterapiakeskus. Helsinki.

Brohl, K. (1996) Working with traumatized children. A handbook for healing. CWLA press, Washington.

Geddes, H. (2006) *Attachment in the Classroom: The links between childrens early experience, emotional well-being and performance in school*. Worth publishing Ltd. London.

Heinonen, H., Iivonen, E., Korhonen, M., Lahtinen, N., Muuronen, K., Semi, R. & Siimes, U. (2016) Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa. PS-kustannus.

Hughes, D. (2006) Tie traumasta selviytymiseen. Rakkauden herättäminen syvästi vaurioituneissa lapsissa. PT-kustannus.

Lastensuojelun käsikirja, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Lastensuojelulaki 2007/417

Ogden, P., Minton, K., Pain, C. (2009) Trauma ja keho - sensorimotorinen psykoterapia. Traumaterapiakeskus. Helsinki.

Opiskeluhooltolaki 2013/1287

Perusopetuslaki 1998/628

Pojjula, S. (2018) Resilienssi. Muutosten kohtaamisen taito. Kirjapaja. Helsinki.

Sajaniemi, N., Suhonen, E., Nislin, M. & Mäkelä, J. (2015) Stressin säätely. Kehityksen, vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin. PS-kustannus. Jyväskylä.

Sarvela, K. & Auvinen, E. toim. (2020) Yhteinen kieli, traumatietoisuutta ihmisten kohtaamisiin. Basam Books. Tallinna.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Tuovila, P. (2008) Menetykset ja lapsen kehitys. Artikkelit teoksessa toim. Ketola, J. Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. PS-kustannus, Jyväskylä.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018

Välivaara, C. (2010) Ihmeet tapahtuvat arjessa. Verkkojulkaisu, Pesäpuu ry.

Muistiinpanoja:

[illegible]

Hyvän sijaishuollon tavoite on se, että lapsi voisi elää ihan tavalista elämää. Varhaiskasvatus on tässä mahdollistaja ja tärkeä kasvatuskumppani perheille, sijaisperheille ja lastenkotien ohjaajille. Korjaavana kokemuksena varhaiskasvatuksella ja esiopetuksella on tärkeä merkitys sijoitetun lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille. Varhaiskasvatus kutsuu sijoitettua lasta normaaliin arkeen.

Tämä opas on osa Pesäpuu ry:n SISUKAS-toimintaa. Opas on suunnattu sijoitettujen lasten varhaiskasvatuksesta vastaaville: varhaiskasvatuksen ja oppilashuollon henkilöstölle, sosiaalityöntekijöille, ohjaajille, sijaisvanhemmille ja läheisille. Tavoitteena on lisätä tietoa ja yhteistä ymmärrystä sekä kirkastaa kunkin toimijan roolia sijoitettujen lasten varhaiskasvatukseen liittyvissä asioissa.

*Jokaisen lapsen
ainutlaatuisuus
ansaitsee tulla
nähdyksi.*